XVI. REDOVNA OPĆA SKUPŠTINA BISKUPSKE SINODE

DRUGO ZASJEDANJE (2. – 27. listopada 2024.)

ZA SINODALNU CRKVU: ZAJEDNIŠTVO, SUDJELOVANJE, POSLANJE

Dokumenti 201

Prijevod:
Tomislav Hačko

Redaktura i teološka lektura:
Stjepan Baloban

Lektura i korektura:
Marijana Jakovljević

Prijelom:
Marijan Tkalec

Izdaje: Kršćanska sadašnjost d. o. o., Zagreb, Marulićev trg 14
Za nakladnika: Stjepan Brebrić
Izdaje se s dopuštenjem crkvenih vlasti.
Tisak: Denona d. o. o., Zagreb
Naklada: 800
ISBN 978-953-11-2024-1
Tiskano u kolovozu 2025.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001277459.

XVI. REDOVNA OPĆA SKUPŠTINA
BISKUPSKE SINODE
DRUGO ZASJEDANJE (2. – 27. LISTOPADA 2024.)

ZA SINODALNU CRKVU: ZAJEDNIŠTVO, SUDJELOVANJE, POSLANJE

Završni dokument

KRŠĆANSKA SADAŠNJOST
ZAGREB, 2025.

Naslov izvornika:
XVI Assemblea generale ordinaria del sinodo dei vescovi,
Per una Chiesa sinodale: comunione, partecipazione, missione.
Documento finale 26 ottobre 2024
© Dicastero per la Comunicazione – Libreria Editrice Vaticana, 2024.
© za hrvatsko izdanje: Hrvatska biskupska konferencija, 2025.

KRATICE

AA – DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekr. *Apostolicam actuositatem* (18. studenog 1965.)

AG – DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekr. *Ad gentes* (7. prosinca 1965.)

CCEO – *Codex canonum Ecclesiarum Orientalium* (18. listopada 1990.)

CD – DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekr. *Christus Dominus* (28. listopada 1965.)

CIC – *Codex iuris canonici* (25. siječnja 1983.)

CV – BENEDIKT XVI., Enc. *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.)

DD – FRANJO, Ap. pismo *Desiderio desideravi* (29. lipnja 2022.)

DKE – Generalno tajništvo Sinode, Radni dokument za kontinentalnu etapu (27. listopada 2022.) / *Documento di Lavoro per la Tappa Continentale* (27. listopada 2022.)

DN – FRANJO, Enc. *Dilexit nos* (24. listopada 2024.)

DV – DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dogm. konst. *Dei Verbum* (18. studenog 1965.)

EG – FRANJO, Ap. pobud. *Evangelii gaudium* (24. studenog 2013.)

FT – FRANJO, Enc. *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.)

GS – DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Past. konst. *Gaudium et spes* (7. prosinca 1965.)

LG – DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dogm. konst. *Lumen gentium* (21. studenog 1964.)

LS – FRANJO, Enc. *Laudato si'* (24. svibnja 2015.)

MC – SV. PAVAO VI., Ap. pobud. *Marialis cultus* (2. veljače 1974.)

MTK – Međunarodna teološka komisija, *Sinodalnost u životu i poslanju Crkve* (2. ožujka 2018.) / COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE, *La sinodalità nella vita e nella missione della Chiesa*

NMI – SV. IVAN PAVAO II., Ap. pismo *Novo millennio ineunte* (6. siječnja 2001.)

PE – FRANJO, Konst. ap. *Praedicate evangelium* (19. ožujka 2022.)

SC – DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Konst. *Sacrosanctum Concilium* (4. prosinca 1963.)

SRS – SV. IVAN PAVAO II., Enc. *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.)

UR – DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekr. *Unitatis redintegratio* (21. studenog 1964.)

UUS – SV. IVAN PAVAO II., Enc. *Ut unum sint* (25. svibnja 1995.)

UVOD

I uvečer toga istog dana, prvog u tjednu, dok su učenici u strahu od Židova bili zatvorili vrata, dođe Isus, stane u sredinu i reče im: »Mir vama!« To rekavši, pokaza im svoje ruke i bok. I obradovaše se učenici vidjevši Gospodina.
(Iv 20,19-20)

1. Svaki nov korak u životu Crkve povratak je izvoru, ponovno iskustvo susreta s Uskrslim kojeg su učenici imali u dvorani prigodom pashalne večere. Poput njih, i mi smo, sudjelujući na ovoj Sinodalnoj skupštini, bili obavijeni njegovim milosrđem i bili smo dirnuti njegovom ljepotom. Razgovorom u Duhu, međusobno se slušajući, i mi smo osjetili njegovu prisutnost među nama: osjetili smo prisutnost onoga koji, darujući Duha Svetoga, nastavlja u svome narodu poticati na jedinstvo koje uspostavlja sklad u različitostima.

2. Razmatrajući Uskrsloga, prisjećamo se da smo »u njegovu smrt kršteni« (Rim 6,3). Vidjeli smo biljege njegovih rana, preobražene novim životom, ali zauvijek urezane u njegovu ljudskost. Te rane nastavljaju krvariti na tolikoj braći i sestrama, pa i zbog naših grijeha. Pogled prema Gospodinu ne udaljava nas od tragedija povijesti, nego nam otvara oči da prepoznamo patnju koja nas okružuje i koja prodire u nas: lica djece pre-

stravljena ratom, plač majki, srušeni snovi mnogih mladih, patnju izbjeglica koje čekaju strašna putovanja, žrtve klimatskih promjena i socijalnih nepravdi.

Njihove patnje odjeknule su među nama ne samo putem medija, već i tolikim glasovima koji su osobno uključeni u ove tragične događaje sa svojim obiteljima i narodom. Tijekom danâ u kojima smo bili okupljeni na Skupštini, mnogi ratovi nastavili su uzrokovati smrt i razaranje, želju za osvetom i zbunjenost savjesti. Pridružujemo se opetovanim pozivima pape Franje za mir, osuđujući logiku nasilja, mržnje i osvete, te se zalažemo za promicanje logike dijaloga, bratstva i pomirenja. Autentičan i trajan mir moguć je i zajedno ga možemo izgraditi. »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi današnjeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe« (GS 1) ponovno su bile radosti i tuge svih nas, Kristovih učenika.

3. Otkako je Sveti Otac pokrenuo ovu Sinodu 2021. godine, krenuli smo putom čije bogatstvo i plodnost sve više otkrivamo. Pažljivo smo slušali kako bismo čuli u mnogim glasovima što »Duh govori Crkvama« (Otk 2,7). Put je započeo opsežnim savjetovanjem s Božjim narodom u našim biskupijama i eparhijama. Nastavilo se nacionalnim i kontinentalnim etapama, u kružnom dijalogu koje je Generalno tajništvo Sinode stalno iznova pokretalo putem sažetaka i radnih dokumenata. Proslava XVI. redovne opće skupštine Biskupske sinode u njezina dva zasjedanja, sada nam omogućuje da Svetom Ocu i svim Crkvama predamo i svjedočanstvo onoga

što smo iskusili kao i plodove našeg razlučivanja, za obnovljen poticaj na poslanje.

Putovanje je u svakoj etapi obilježeno mudrošću *sensusa fideia* Božjega naroda, a korak po korak, shvatili smo to u srcu *Sinode 2021. – 2024. Za sinodalnu Crkvu. Zajedništvo, sudjelovanje, poslanje*; to je poziv na radost i obnovu Crkve u nasljedovanju Gospodina, u predanosti služenju njegovu poslanju, u traženju načina da mu ostanemo vjerni.

4. Ovaj poziv temelji se na zajedničkom krsnom identitetu, ukorijenjen je u različitosti situacija u kojima je Crkva prisutna i gdje nalazi jedinstvo u jednom Ocu, u jednom Gospodinu i u jednom Duhu. Poziva sve krštenike, bez iznimke: »Sav je Božji narod subjekt naviještanja evanđelja. U njoj je svaki krštenik pozvan biti protagonist poslanja, s obzirom na to da smo svi učenici misionari« (MTK, br. 53). Dakle, sinodalan put nas usmjerava prema punom i vidljivom jedinstvu kršćana, što su svojom nazočnošću posvjedočili i delegati drugih kršćanskih tradicija. Jedinstvo tiho raste unutar svete Crkve Božje: to je proročanstvo jedinstva za cijeli svijet.

5. Cijeli sinodalni put, ukorijenjen u tradiciji Crkve, odvijao se u svjetlu koncilskog učiteljstva. Drugi vatikanski koncil bio je kao sjeme posijano na njivu svijeta i Crkve. Svakodnevan život vjernika, iskustvo Crkava u svakom narodu i kulturi, višestruka svjedočanstva svetosti te promišljanja teologa, bili su tlo na kojemu je

Crkva klijala i rasla. *Sinoda 2021. – 2024.* nastavlja crpsti energiju toga sjemena i nastavlja ga razvijati. Tako sinodalan put provodi ono što je Koncil učio o Crkvi kao otajstvu i Božjem narodu, pozvanom na svetost neprestanim obraćenjem koje proizlazi iz slušanja evanđelja. U tom smislu ono predstavlja istinski čin daljnjega prihvaćanja Koncila, produžuje njegovo nadahnuće i ponovno pokreće njegovu proročku snagu za današnji svijet.

6. Ne skrivamo da smo iskusili umor, otpor prema promjenama i iskušenje da dopustimo da naše ideje prevladaju nad slušanjem Božje riječi i razlučivanjem. Ipak, milosrđe Boga, najnježnijeg Oca, svaki put nam dopušta da očistimo svoja srca i nastavimo hodati dalje. Prepoznali smo to tako što smo drugo zasjedanje započeli pokorničkim bdijenjem u kojemu smo, sramećи se, molili za oproštenje grijeha i žrtve zla u svijetu. Svoje smo grijehe nazvali imenom: protiv mira, stvorenoga svijeta, autohtonih naroda, migranata, maloljetnika, žena, siromaha, propuste slušanja, izgradnje zajedništva. Time smo shvatili da sinodalnost zahtijeva pokajanje i obraćenje. U slavlju sakramenta Božjeg milosrđa doživljavamo da smo bezuvjetno ljubljeni: pobjeđujemo tvrdoću srca i otvaramo se zajedništvu. Zato želimo biti milosrdna Crkva, koja svima može podijeliti oproštenje i pomirenje koje dolazi od Boga: čistu milost kojoj nismo gospodari, nego samo svjedoci.

7. Već smo mogli svjedočiti prvim plodovima sinodalnoga puta koji je započeo 2021. godine, od kojih oni najjednostavniji i najdragocjeniji sazrijevaju u životu obitelji, župa, pokreta, malih kršćanskih zajednica, škola i drugih pokreta. Ovdje raste praksa razgovora u Duhu, razlučivanje zajednice, dijeljenje darova zvanja i suodgovornost u poslanju.

Susret *Župnikâ za Sinodu* (Sacrofano [Rim], 28. travnja – 2. svibnja 2024.) omogućio je vrednovanje njihovih bogatih iskustava i pomoć u obnovi njihova putovanja. Zahvalni smo i radosni zbog mnogih glasova zajednica i vjernika koji Crkvu doživljavaju kao mjesto prihvaćanja, nade i radosti.

8. Prva sjednica Skupštine urodila je i drugim plodovima. U *Sažetku* je skrenuta pozornost na neka pitanja od velike važnosti za život Crkve koja je Sveti Otac, na kraju međunarodnog savjetovanja, povjerio studijskim skupinama sastavljenim od pastira i stručnjaka sa svih kontinenata, a koji su bili pozvani raditi sinodskom metodom. Područja života i poslanja Crkve koja su već počeli istraživati jesu sljedeća:

1. Neki vidovi odnosa između Istočnih katoličkih Crkava i Latinske Crkve;
2. Slušanje vapaja siromaha;
3. Poslanje u digitalnom okruženju;
4. Osvrt na *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* u perspektivi sinodalnog poslanja;

5. Neka teološka i kanonska pitanja vezana uz pojedine ministerijalne forme;
6. Revizija, iz sinodalne perspektive i perspektive poslanja, dokumenata koji uređuju odnose između biskupa, redovničkih i crkvenih zajednica;
7. Neki vidovi osobe biskupa i njegove službe (osobito: kriteriji odabira kandidata za biskupstvo, sudska služba biskupa, narav i provođenje pohoda *Ad limina apostolorum* u perspektivi sinodalnoga poslanja;
8. Uloga papinskih predstavnika u perspektivi sinodalnoga poslanja;
9. Teološki kriteriji i sinodalne metodologije za zajedničko razlučivanje proturječnih doktrinarnih, pastoralnih i etičkih pitanja;
10. Prijem plodova ekumenskoga puta među Božjim narodom.

Ovim skupinama pridodano je Povjerenstvo za kanonsko pravo koje je uspostavljeno u dogovoru s Dikasterijem za zakonodavne tekstove, a bilo je u službi potrebnih novina u crkvenom zakonodavstvu te u razlučivanju koje je povjereno Vijeću biskupskih konferencija Afrike i Madagaskara u pogledu pastoralne pratnje ljudi u situacijama poligamnoga braka.

Rad ovih skupina i povjerenstava započeo je etapom provedbe, obogatio je rad Drugoga zasjedanja i pomoći će Svetom Ocu u pastoralnom i upravljačkom smjeru.

9. Sinodalan proces ne završava završetkom ove skupštine Biskupske sinode, nego uključuje i etapu provedbe. Kao članovi Skupštine osjećamo da je naša dužnost uključiti se u njezino poticanje kao misionari sinodalnosti unutar zajednica iz kojih dolazimo. Molimo sve mjesne Crkve da nastave svoj svakodnevan hod sa sinodalnom metodologijom savjetovanja i razlučivanja, utvrđujući konkretne metode i putove formacije za postizanje opipljivog sinodalnog obraćenja u različitim crkvenim stvarnostima (župe, ustanove posvećenog života i društava apostolskog života, skupine vjernika, biskupije, biskupske konferencije, crkvene zajednice itd.). Valja predvidjeti i ocjenu napretka u pogledu sinodalnosti i sudjelovanja svih krštenika u životu Crkve. Predlažemo biskupskim konferencijama i sinodama Crkava *sui iuris* da se posvete ljudima i sredstvima kako bi pratili put rasta kao sinodalne Crkve u poslanju i da održavaju kontakt s Generalnim tajništvom Sinode (usp. EC 19 §§ 1 i 2). Molimo da se nastavi pratiti sinodalna kvaliteta načina rada studijskih skupina.

10. Predan Svetom Ocu i Crkvama kao plod XVI. redovne opće skupštine Biskupske sinode, ovaj *Završni dokument* uzeo je u obzir sve do sada poduzete korake. Objedinjuje neke važne zajedničke točke koje su se pojavile na prvom zasjedanju, doprinose Crkava tijekom mjeseci između prvog i drugog zasjedanja, i ono što je sazrelo, prije svega zahvaljujući razgovoru u Duhu tijekom drugoga zasjedanja.

11. *Završni dokument* odražava svijest da je poziv na poslanje ujedno i poziv na obraćenje svake pojedine Crkve, ali i cijele Crkve, i to u perspektivi koja je naznačena u apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium* (usp. br. 30). Pet je dijelova teksta. Prvi dio *Srce sinodalnosti* ocrtava teološke i duhovne temelje koji osvjetljavaju i ističu ono što slijedi. Ponovno predlaže zajedničko shvaćanje sinodalnosti s prvog zasjedanja i razvija njegove duhovne i proročanske perspektive. Obraćenje osjećaja, slika i misli koje žive u našim srcima, odvija se s obraćenjem pastoralnog i misionarskog djelovanja. Drugi dio *Zajedno na lađi* posvećen je obraćenju odnosâ koji izgrađuju kršćansku zajednicu i koji daju oblik poslanju u prožimanju zvanja, karizmi i službi. Treći dio *Baciti mrežu* identificira tri blisko povezane prakse: crkveno razlučivanje, procese donošenja odluka, kulturu otvorenosti, odgovornosti i vrednovanja. S obzirom na njih, od nas se traži da pokrenemo putove »misionarske preobrazbe«, za što je žurno potrebna obnova tijela sudjelovanja. Četvrti dio *Obilan ulov* ocrtava kako na nove načine njegovati razmjenu darova i kako prožeti odnose koji nas vežu u Crkvi, u vremenu u kojem se iskustvo ukorijenjenosti u neko mjesto duboko mijenja. Slijedi peti dio *I ja vas šaljem*, koji nam omogućuje da pogledamo prvi korak koji treba učiniti: brigu o formaciji svakoga, u Božjem narodu, u sinodalnom poslanju.

12. Izrada *Završnog dokumenta* vođena je evanđeoskim izvještajima o uskrsnuću. Žurba na grob u uskrsnu zoru, ukazanje Uskrsloga u dvorani pashalne večere

i na obali jezera, potaknuli su naše razlučivanje i hranili naš dijalog. Zazvali smo uskrsni dar Duha Svetoga, moleći ga da nas pouči što nam je činiti i da nam pokaže put kojim ćemo svi zajedno hodati. Skupština ovim *Dokumentom* priznaje i svjedoči da je sinodalnost konstitutivna dimenzija Crkve, ali i dio iskustva mnogih naših zajednica. Također, *Dokument* predlaže putove koje treba slijediti, prakse koje treba primijeniti, obzore koje treba istražiti. Sveti Otac, koji je sazvao Crkvu na Sinodu, reći će Crkvama, povjerenim pastoralnoj brizi biskupa, kako da nastave naš hod poduprti nadom koja »ne razočarava« (Rim 5,5).

I. POGLAVLJE

SRCE SINODALNOSTI
Pozvani Duhom Svetim na obraćenje

Prvog dana u tjednu rano ujutro, još za mraka, dođe Marija Magdalena na grob i opazi da je kamen s groba dignut. Otrči stoga i dođe k Šimunu Petru i drugom učeniku, kojega je Isus ljubio, pa im reče: »Uzeše Gospodina iz groba i ne znamo gdje ga staviše.« *(Iv 20,1-2)*

13. Na uskrsno jutro nailazimo na tri učenika: Mariju Magdalenu, Šimuna Petra i učenika kojega je Isus ljubio. Svaki od njih traži Gospodina na svoj način; svatko ima svoju ulogu u svitanju nade. Marija Magdalena toliko je vođena ljubavlju da prva stiže na grob. Potaknuti njome, Petar i ljubljeni učenik kreću prema grobu; ljubljeni učenik trči do groba mladenačkom snagom, traži pogledom, on je prvi koji razumije, ali ustupa mjesto starijem kojemu je povjerena odgovornost vođenja; Petar, opterećen svojim zatajenjem Gospodina, susreće se s milosrđem čiji će on biti službenik u Crkvi. Marija ostaje u vrtu, čuje svoje ime, prepoznaje Gospodina koji je šalje da zajednici učenika navijesti njegovo uskrsnuće. Zbog toga je Crkva priznaje apostolkom apostolâ. Njihova međusobna ovisnost utjelovljuje srce sinodalnosti.

14. Crkva postoji da svjedoči svijetu odlučujući događaj u povijesti: Isusovo uskrsnuće. Uskrsli Krist donosi mir svijetu i daje nam dar svojega Duha. Živi Krist jest izvor istinske slobode, temelj nade koja ne razočarava, objava pravoga Božjega lica i konačne sudbine čovječanstva. Evanđelja nam svjedoče da je za ulazak u uskrsnu vjeru, i da bi se postalo njezinim svjedocima, potrebno prepoznati vlastitu unutarnju prazninu, tamu straha, sumnje, grijeh. Ali oni koji u tami imaju hrabrosti izaći i tražiti, otkrivaju u stvarnosti da su traženi, pozvani po imenu, da im je oprošteno i da su poslani svojoj braći i sestrama.

Crkva kao Božji narod, sakrament jedinstva

15. Identitet Božjeg naroda proizlazi iz krštenja u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. On se ostvaruje kao poziv na svetost i kao poslanje sa zadaćom da se pozove sve narode da prihvate dar spasenja (usp. Mt 28,18-19). Stoga se od krštenja, u kojem nas Krist zaodjeva sobom (usp. Gal 3,27) i čini nas preporođenima po Duhu (usp. Iv 3,5-6) kao djecu Božju, rađa sinodalna Crkva u poslanju. Sav kršćanski život ima svoj izvor i svoj obzor u otajstvu Trojstva, koje u nama potiče dinamizam vjere, nade i ljubavi.

16. »Bogu se svidjelo posvetiti i spasiti ljude ne pojedinačno, isključivši svaku vezu među njima, nego ih uobličiti u narod koji bi ga priznavao u istini i sveto mu

služio« (LG 9). Narod Božji na svome putu prema Božjem kraljevstvu neprestano se hrani euharistijom, izvorom zajedništva i jedinstva: »Budući da je jedan kruh, jedno smo tijelo mi mnogi; ta svi smo dionici jednoga kruha« (1 Kor 10,17). Crkva, hranjena sakramentom Tijela Gospodnjega, ustanovljena je kao Njegovo Tijelo (usp. LG 7): »Vi ste tijelo Kristovo i, pojedinačno, udovi« (1 Kor 12,27). Oživljena milošću, hram je Duha Svetoga (usp. LG 4): on je, zapravo, taj koji je oživljava i gradi, čineći sve nas živim kamenjem duhovne građevine (usp. 1 Pt 2,5; LG 6).

17. Sinodalni proces učinio je da možemo iskusiti »duhovno zadovoljstvo« (EG 268) da smo Božji narod, okupljeni iz svih plemena, jezika, ljudi i naroda koji žive u različitim kontekstima i kulturama. Nikada se tu ne radi o jednostavnom zbroju krštenih, nego o zajednici i povijesnim subjektima sinodalnosti i poslanja, koji još uvijek hodočaste tijekom vremena i koji su već u zajedništvu s nebeskom Crkvom. U različitim kontekstima u kojima su pojedine Crkve ukorijenjene, Božji narod naviješta i svjedoči Radosnu vijest spasenja; živi ju u svijetu i za svijet i, idući prema Kraljevstvu, hoda sa svim narodima na zemlji te je u dijalogu s njihovim religijama i kulturama prepoznajući u njima sjeme Riječi. Vjerom i krštenjem uključeni u ovaj narod, podupiru nas i prate Djevica Marija, »znak sigurne nade i utjehe« (LG 68), apostoli, oni koji su svjedočili svoju vjeru do te mjere da su darovali i svoj život, i sveci svakoga vremena i mjesta.

18. U svetom Božjem narodu, koji je Crkva, zajedništvo vjernika (*communio fidelium*) ujedno je i zajedništvo Crkava (*communio ecclesiarum*), koje se očituje u zajedništvu biskupa (*communio episcoporum*), po onom starom načelu da je »biskup u Crkvi i Crkva je u biskupu« (usp. Ciprijan, *Poslanica* 66,8). U službu toga mnogostrukoga zajedništva, Gospodin je postavio apostola Petra (usp. Mt 16,18) i njegove nasljednike. Snagom Petrove službe rimski je biskup »trajno i vidljivo počelo i temelj jedinstva« Crkve (usp. LG 23).

19. »U Božjem srcu siromašni imaju povlašteno mjesto« (EG 197); dakle, marginalizirani i isključeni su u srcu Crkve. U njima se kršćanska zajednica susreće s licem i tijelom Krista, koji je, bogat, postao siromašan radi nas, da se mi obogatimo njegovim siromaštvom (usp. 2 Kor 8,9). Povlašteno opredjeljenje za siromašne implicitno je sadržano u kristološkoj vjeri. Siromašni imaju izravnu spoznaju Krista patnika (usp. EG 198), što ih čini navjestiteljima primljenoga dara spasenja i svjedocima radosti evanđelja. Crkva je pozvana biti siromašna s onima koji su siromašni, koji često čine većinu vjernika, pozvana je slušati ih, učeći zajedno s njima prepoznati karizme koje oni primaju od Duha. Također, Crkva treba naučiti prepoznati ih kao nositelje evangelizacije.

20. »Svjetlo naroda je Krist« (LG 1) i to svjetlo obasjava lice Crkve, čak i kad je obilježeno krhkošću ljudskog stanja i stvarnošću grijeha. Crkva od Krista prima dar i odgovornost da bude djelotvoran kvasac u pove-

zanostima, odnosima i bratstvu ljudske obitelji (usp. AG 2-4), svjedočeći o smislu i cilju svog putovanja u svijetu (usp. GS 3 i 42). Tu odgovornost Crkva preuzima danas u vremenu kojim dominira kriza sudjelovanja – odnosno osjećaja da ljudi nisu sudionici i akteri zajedničke sudbine – kao i individualističko poimanje radosti i spasenja. Poziv i proročka služba Crkve (usp. LG 12) očituju se u svjedočenju Božjeg plana da cijelo čovječanstvo ujedini sa sobom u slobodi i zajedništvu. Crkva, koja je »u otajstvu već prisutno Kristovo kraljevstvo« (LG 3) i »klica i početak toga Kraljevstva« (LG 5), hoda s cijelim čovječanstvom, trudeći se svom snagom za ljudsko dostojanstvo, opće dobro, pravednost i mir, te »žudi za dovršenim Kraljevstvom« (LG 5), kada će Bog biti »sve u svemu« (1 Kor 15,28).

Sakramentalni korijeni Božjeg naroda

21. Sinodalan put Crkve doveo nas je do ponovnog otkrivanja da različitost poziva, darova i službi ima korijen u tome da smo »u jednom Duhu svi u jedno tijelo kršteni« (1 Kor 12,13). Krštenje je temelj kršćanskog života jer svakoga upoznaje s najvećim darom: biti dijete Božje, odnosno sudionik odnosa Isusa s Ocem u Duhu. Nema ničeg višeg od toga dostojanstva, jednako darovanog svakom čovjeku, koje čini da se obučemo u Krista i da budemo ucijepljeni u Njega kao mladice u trs. Ime *kršćanin*, koje imamo čast nositi, sadrži milost koja

je temelj našega života i koja čini da hodamo zajedno kao braća i sestre.

22. Snagom krštenja »sveti Božji narod ima udjela i u Kristovoj proročkoj službi time što o njemu širi živo svjedočanstvo, osobito životom vjere i ljubavi« (LG 12). Zahvaljujući pomazanju Duha Svetoga primljenom u krštenju (usp. 1 Iv 2,20.27), svi vjernici posjeduju težnju za istinom evanđelja, koja se naziva *sensus fidei*. Ona se sastoji u određenoj sunaravnosti s božanskim stvarnostima, utemeljenoj na tome da su u Duhu Svetom krštenici »zajedničari božanske naravi« (DV 2). Iz toga sudjelovanja proizlazi sposobnost intuitivnog shvaćanja onoga što je u zajedništvu Crkve u skladu s istinom Objave. Zbog toga je Crkva sigurna da sveti Božji narod ne može pogriješiti u vjeri kada svi krštenici izražavaju svoju opću suglasnost o pitanjima vjere i morala (usp. LG 12). Ostvarivanje *sensusa fideia* ne treba miješati s javnim mnijenjem. Taj *sensus* uvijek je povezan s razlučivanjem pastira na različitim razinama crkvenoga života, kao što se to i pokazalo različitim povezanim etapama sinodalnoga procesa. *Sensus fidei* ima za cilj postizanje onoga zajedništva vjernika (*consensus fidelium*) koji predstavlja »siguran kriterij za određivanje pripada li određen nauk ili određena praksa apostolskoj vjeri« (Međunarodna teološka komisija [MTK], *Sensus fidei u životu Crkve*, 2014., 3).

23. Po krštenju svi kršćani sudjeluju u *sensusu fideiu*. Stoga, osim što je načelo sinodalnosti, krštenje je i te-

melj ekumenizma. »Put sinodalnosti, kojim ide Katolička Crkva, jest i mora biti ekumenski, kao što je ekumenski put sinodalan« (Papa Franjo, *Govor Njegovoj Svetosti Maru Awi III.*, 19. studenoga 2022.). Ekumenizam je prije svega pitanje duhovne obnove. Zahtijeva procese pokajanja i ozdravljenja sjećanja na rane iz prošlosti, sve do hrabrosti bratskog ispravljanja u duhu evanđeoske ljubavi. Skupština je odzvanjala prosvjetljujućim svjedočanstvima kršćana različitih crkvenih tradicija koje dijele prijateljstvo, molitvu, zajedništvo života te predanost služenju siromašnima i brizi za naš zajednički dom. U mnogim regijama svijeta postoji i ekumenizam krvi: kršćani različitih opredjeljenja zajedno daruju vlastite živote zbog vjere u Isusa Krista. Svjedočanstvo njihova mučeništva rječitije je od svake riječi: jedinstvo dolazi s križa Gospodnjega.

24. Krštenje se potpunije razumije u kontekstu kršćanske inicijacije, odnosno puta kojim nas Gospodin, po službi Crkve i daru Duha, uvodi u vazmenu vjeru te u trojstveno i crkveno zajedništvo. Ovisno o dobi u kojem se poduzima, ovaj put ima značajnu raznolikost oblika, s različitim naglascima istočne i zapadne tradicije, te specifičnostima svake mjesne Crkve. Inicijacija nas dovodi u dodir s velikom raznolikošću zvanja i crkvenih službi. U njoj se očituje milosrdno lice Crkve koja svoju djecu uči hodati hodeći s njima. Ona ih sluša i, odgovarajući na njihove dvojbe i pitanja, obogaćuje se novinom koju svaki čovjek nosi u sebi, sa svojom poviješću i kul-

turom. U praksi ovog pastoralnog djelovanja kršćanska zajednica doživljava, često i nesvjesna toga, prvi oblik sinodalnosti.

25. U sklopu puta kršćanske inicijacije, sakrament potvrde obogaćuje život vjernika posebnim izljevom Duha s obzirom na svjedočanstvo. Duh kojim je Isus bio ispunjen (usp. Lk 4,1), kojim je bio pomazan i kojim je bio poslan naviještati evanđelje (usp. Lk 4,18), isti je onaj Duh koji je izliven na vjernike. Ovo posvećeno pomazanje pečati njihovu pripadnosti Bogu. Zbog toga je krizma, koja milost Pedesetnice čini prisutnom u životu krštenika i zajednice, vrijedan dar. On u nama obnavlja čudo Crkve pokrenute vatrom poslanja koja ima hrabrosti izaći na putove svijeta sa sposobnošću da je razumiju svi narodi i kulture. Svi vjernici pozvani su pridonijeti tom zamahu prihvaćajući darove koje Duh svakome obilno dijeli; time ih je svatko obvezan staviti u službu Kraljevstva s poniznošću i kreativnom snalažljivošću.

26. Euharistijsko slavlje, osobito nedjeljom, prvi je i temeljni način na koji se sveti Božji narod okuplja i susreće. U euharistijskom slavlju »jedinstvo Crkve se naznačuje i ostvaruje« (UR 2). U »punom, svjesnom i djelatnom sudjelovanju« (SC 14) svih vjernika, u prisutnosti različitih službi kojima predsjeda biskup ili prezbiter, postaje vidljiva kršćanska zajednica u kojoj se ostvaruje različita suodgovornost svih za poslanje. Zbog toga Crkva, Tijelo Kristovo, uči iz euharistije isticati jedin-

stvo i pluralnost: jedinstvo Crkve i mnoštvo euharistijskih okupljanja; jedinstvo sakramentalnog otajstva i raznolikost liturgijskih tradicija; jedinstvo slavlja i različitost poziva, karizmi i službi. Ništa više od euharistije ne pokazuje da sklad koji stvara Duh nije jednoličnost i da je svaki crkveni dar namijenjen zajedničkoj izgradnji. Svako euharistijsko slavlje također je izraz želje i poziva na jedinstvo svih krštenika koje još nije puno i vidljivo. Tamo gdje nedjeljno euharistijsko slavlje nije moguće, zajednica se, i ako to želi, okuplja oko slavlja Riječi, gdje je Krist također prisutan.

27. Uska je veza između *synaxis* i *synodos*, između euharistijskog i sinodalnog okupljanja. Iako u različitim oblicima, u oba se ispunjava Isusovo obećanje da će biti prisutan tamo gdje su dvojica ili trojica sabrana u njegovo ime (usp. Mt 18,20). Sinodalne skupštine događaji su koji slave sjedinjenje Krista s njegovom Crkvom putem djelovanja Duha. On je taj koji osigurava jedinstvo Crkve, Tijela Kristova, u euharistijskom i u sinodalnom okupljanju. Liturgija je slušanje Božje riječi i odgovor na Božju inicijativu saveza. Slično tomu, i sinodalna skupština jest slušanje te iste Riječi koja odjekuje u znakovima vremena i srcima vjernika, ali i odgovor skupštine koja razlučuje Božju volju kako bi ju provela u djelo. Produbljivanje veze između liturgije i sinodalnosti pomoći će svim kršćanskim zajednicama da, u raznolikosti oblika svojih kultura i tradicija, usvoje načine slavljenja koji očituju lice sinodalne Crkve. Stoga

tražimo da se osnuje posebna studijska skupina kojoj će biti povjereno i razmišljanje o tome kako da liturgijska slavlja više izraze sinodalnost; također, ona će moći razmotriti i temu propovijedanja unutar liturgijskih slavlja, kao i razvoj katehetskih izvora o sinodalnosti u mistagoškom ključu.

Značenje i dimenzije sinodalnosti

28. Pojmovi *sinodalnost* i *sinodalno* proizlaze iz drevne i trajne crkvene prakse okupljanja na sinodi. U tradicijama Istočne i Zapadne Crkve riječ *sinoda* odnosi se na ustanove i događaje koji su tijekom vremena poprimili različite oblike, uključujući mnoštvo sudionika. U svojoj raznolikosti, svi su ti oblici ujedinjeni okupljanjem radi dijaloga, razlučivanja i odlučivanja. Zahvaljujući iskustvu posljednjih godina, značenje ovih pojmova bolje je shvaćeno i još više doživljeno. Sve su se više povezivali sa željom za Crkvom koja je bliža ljudima i koja više povezuje, kako bi bila Božji dom i obitelj. Tijekom sinodalnoga procesa došlo je do boljeg razumijevanja značenja sinodalnosti koje je temelj ovoga dokumenta: sinodalnost je hod kršćana s Kristom i prema Božjem kraljevstvu, u jedinstvu s cijelim čovječanstvom; usmjerena je na poslanje, uključuje okupljanje u zajednici na različitim razinama crkvenoga života, međusobno slušanje, dijalog, razlučivanje zajednice, stvaranje zajedničkog dogovora kao izraza prisutnosti

Krista živog u Duhu, te donošenje odluka u različitim suodgovornostima. Na tom tragu bolje razumijemo što znači da je sinodalnost temeljna dimenzija Crkve (usp. MTK, br. 1). Jednostavno i sažeto može se reći da je sinodalnost put duhovne obnove i strukturne reforme kako bi Crkva postala uključivija i misionarska, odnosno kako bi mogla hodati sa svakim muškarcem i svakom ženom zračeći Kristovim svjetlom.

29. U Djevici Mariji, Majci Krista, Crkve i čovječanstva, vidimo da u punom svjetlu sjaje crte koncilske, misionarske i milosrdne Crkve. Ona je zapravo lik Crkve koja sluša, moli, meditira, dijalogizira, prati, razlučuje, odlučuje i djeluje. Od nje se učimo umijeću slušanja, pozornosti na volju Božju, poslušnosti njegovoj riječi, sposobnosti razumijevanja potreba siromaha, hrabrosti da se krene na put, ljubavi koja pomaže, učimo pjesmu hvale i radosti u Duhu. Zbog toga je, kako je rekao sveti Pavao VI., »djelovanje Crkve u svijetu poput produljenja Marijine brige« (MC 28).

30. Podrobnije, sinodalnost označava tri različita vida života Crkve:

a) ponajprije, to se odnosi na »poseban stil koji određuje život i poslanje Crkve, izražavajući njezinu narav kao zajednički hod i okupljanje u zajednici Božjega naroda; Crkvu je sazvao Gospodin Isus u snazi Duha Svetoga da navijesti evanđelje, pa se mora izražavati u redovitom načinu života i djelovanja. Taj *modus vivendi et operandi* ostvaruje se zajedničkim

slušanjem riječi i euharistijskim slavljem, bratskim zajedništvom i suodgovornošću, te sudjelovanjem cijeloga Božjega naroda, na različitim razinama i u razlikovanju različitih službi i uloga, u njegovom životu i poslanju« (MTK, br. 70a);

b) drugo, »sinodalnost označava, u specifičnijem i određenijem smislu s teološkoga i kanonskoga gledišta, one strukture i crkvene procese u kojima se sinodalna narav Crkve izražava na institucionalnoj razini, na sličan način, na različitim razinama njezina ostvarenja: mjesnoj, regionalnoj, univerzalnoj. Ove strukture i procesi u službi su autoritativnoga razlučivanja Crkve, pozvanoga da odredi smjer koji treba slijediti slušajući Duha Svetoga« (MTK, br. 70b);

c) treće, sinodalnost označava »točno događanje onih sinodalnih događaja u koje Crkvu saziva nadležna vlast i prema posebnim postupcima koje određuje crkvena disciplina, uključujući na različite načine, na mjesnoj, regionalnoj i univerzalnoj razini, sav narod Božji pod predsjedanjem biskupa u kolegijalnom i hijerarhijskom zajedništvu s rimskim biskupom, za razlučivanje njegova puta i pojedinih pitanja, te za donošenje odluka i usmjerenja kako bi ispunila svoje evangelizacijsko poslanje« (MTK, br. 70c.).

31. U kontekstu koncilske ekleziologije Božjega naroda, pojam zajedništva izražava dubok sadržaj otajstva

i poslanja Crkve, koje ima svoj izvor i vrhunac u slavlju euharistije, to jest u jedinstvu s trojstvenim Bogom i u jedinstvu među ljudima koje se ostvaruje u Kristu po Duhu Svetome. U tom kontekstu, sinodalnost »naznačuje specifičan način življenja i djelovanja crkvenog Božjeg naroda koji očituje i konkretno ostvaruje svoje zajedništvo u *zajedničkom hodu*, u okupljanju u zajednicu te u djelatnom sudjelovanju svih svojih članova u njegovu evangelizacijskom poslanju« (MTK, br. 6).

32. Sinodalnost nije sama sebi svrha, nego teži poslanju koje je Krist povjerio Crkvi u Duhu. Evangelizacija jest »temeljno poslanje Crkve [...]; to je zapravo milost i njeno poslanje, njena najdublja raspoznajna crta« (EN 14). Blizu svakome, bez razlikovanja tko je tko, propovijedanjem i naučavanjem, krštenjem, slavljenjem euharistije i sakramentom pomirenja, sve mjesne Crkve i cijela Crkva konkretno odgovaraju Gospodinovoj zapovijedi naviještanja evanđelja svim narodima (usp. Mt 28,19-20; Mk 16,15-16). Unapređujući sve darove i službe, sinodalnost omogućava Božjem narodu naviještanje i svjedočenje evanđelja ženama i muškarcima na svakom mjestu i u svakom vremenu, postajući tako »vidljivim sakramentom« (LG 9) od Boga željenog zajedništva i jedinstva u Kristu. Sinodalnost i poslanje jako su povezani: poslanje osvjetljava zajedništvo, a zajedništvo pokreće poslanje.

33. Vlast pastira »osobit je dar Duha, Krista, Glave za izgradnju cijeloga Tijela« (MTK, br. 67). Taj je dar

povezan sa sakramentom reda koji postavlja Krista kao Glavu, Pastira i Slugu te stavlja one koji ga primaju u službu svetoga Božjega naroda kako bi čuvali apostolski navještaj i promicali crkveno zajedništvo na svim razinama. Sinodalnost tako daje »najprikladniji interpretativan okvir za razumijevanje same hijerarhijske službe« (Papa Franjo, *Govor u povodu 50. obljetnice ustanovljenja Biskupske sinode*, 17. listopada 2015.) i postavlja u pravu perspektivu poslanje koje Krist povjerava, u Duhu Svetomu, pastirima. Stoga je cijela Crkva pozvana, uključujući i one koji obnašaju vlast, na obraćenje i reformu.

Jedinstvo kao sklad

34. »Čovjek se, kao stvorenje duhovne naravi, ostvaruje u interpersonalnim odnosima. Što ih autentičnije živi, to više sazrijeva i njegov osobni identitet. On donosi vrijednosni sud o sebi stavljajući se u odnos s drugima i s Bogom, a ne izolirajući se od njih. Zato su ti odnosi od temeljne važnosti.« (CV 53). Sinodalna Crkva okarakterizirana je kao prostor u kojem se odnosi mogu razvijati, zahvaljujući uzajamnoj ljubavi koja predstavlja novu zapovijed koju je Isus dao svojim učenicima (usp. Iv 13,34-35). Unutar sve više individualističkih kultura i društava, Crkva, kao »narod okupljen u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga« (LG 4), može svjedočiti snagu odnosa utemeljenih u Trojstvu. Razlike u zvanju, do-

bi, spolu, zanimanju, životnom stanju i društvenoj pripadnosti, koje su prisutne u svakoj kršćanskoj zajednici, svakome pružaju susret s drugošću, koji je neophodan za osobno sazrijevanje.

35. To se prvotno odvija unutar obitelji koja se, kako kaže Koncil, može nazivati »kućnom Crkvom« (LG 11); ona doživljava bogatstvo odnosa među ljudima ujedinjenih u svojoj različitosti karaktera, dobi i uloga. Zbog toga obitelji predstavljaju povlašteno mjesto za učenje i iskustvo bitnih praksi sinodalne Crkve. Unatoč lomovima i patnjama koje obitelji doživljavaju, one ostaju mjesta gdje se uči razmjenjivati dar ljubavi, povjerenja, oprosta, pomirenja i razumijevanja. U obitelji se uči da imamo isto dostojanstvo, da smo stvoreni za uzajamnost, da nas se sluša i da možemo slušati, razlučivati i odlučivati zajedno, prihvaćati i provoditi autoritet potican ljubavlju, suodgovornošću i odgovornošću za svoje postupke. »Obitelj očovječuje ljude putem *mi* odnosa i istodobno promiče legitimne različitosti svakoga od njih« (Papa Franjo, *Govor sudionicima plenarne sjednice Papinske akademije društvenih znanosti*, 29. travnja 2022.).

36. Sinodalan proces istaknuo je da Duh Sveti neprestano nadahnjuje veliku raznolikost darova i službi u Božjem narodu. »I u izgradnji Kristova tijela na djelu je različitost udova i zadaća. Jedan je Duh koji, u skladu sa svojim bogatstvom i prema potrebama službe, raspoređuje svoje različite darove na korist Crkvi

(usp. 1 Kor 12,11)« (LG 7). Također, pojavila se i težnja da se prošire mogućnosti sudjelovanja i preuzimanja različitih suodgovornosti svih krštenih muškaraca i žena. Međutim, tuga je uzrokovana nedostatkom sudjelovanja mnogih članova Božjeg naroda na ovom putu crkvene obnove i raširenom poteškoćom u potpunom življenju zdravog odnosa između muškaraca i žena, između različitih naraštaja ljudi, te skupina različitih kulturnih identiteta i društvenih uvjeta, posebice onih siromašnih i marginaliziranih.

37. Nadalje, sinodalan proces istaknuo je duhovnu baštinu mjesnih Crkava, u kojima i iz kojih postoji Katolička Crkva, te potrebu isticanja njihovih iskustava. »Snagom toga katoličtva pojedini dijelovi donose vlastite darove drugim dijelovima i cijeloj Crkvi tako da i cjelina i pojedini dijelovi rastu iz svih onih koji međusobno njeguju zajedništvo i teže prema punini u jedinstvu« (LG 13). Služba Petrova nasljednika »štiti zakonite različitosti te ujedno bdije nad time da ono što je partikularno ne samo da ne šteti jedinstvu, nego mu, štoviše, služi« (LG 13; usp. AG 22).

38. Cijela je Crkva uvijek bila zajednica mnoštva naroda i jezika, sa svojim posebnim obredima, disciplinama te teološkim i duhovnim naslijeđem, zvanjima, karizmama i službama za unapređenje općega dobra. Jedinstvo u toj različitosti postiže Krist, temeljni kamen, i Duh, izvor sklada. To jedinstvo u različitosti upravo je ono što se misli pod katolicitetom Crkve.

Ono je znak pluralnosti Crkava *sui iuris* istaknuto sinodalnim procesom. Skupština traži da nastavimo putom susreta, međusobnog razumijevanja i razmjene darova koji njeguju zajedništvo Crkve Crkava.

39. Sinodalna obnova daje prednost vrednovanju konteksta kao mjesta u kojem se uprisutnjuje i ostvaruje sveopći Božji poziv da budemo dio Božjega naroda, dio onog Božjeg kraljevstva koje je »pravda, mir i radost u Duhu Svetom« (Rim 14,17). Tako različite kulture mogu shvatiti jedinstvo koje je u osnovi njihove pluralnosti, pa ih otvara mogućnostima razmjene darova. »Jedinstvo Crkve nije uniformiranost, nego organička cjelovitost opravdanih različitosti« (NMI 46). Različitost izraza spasenjske poruke izbjegava njezino svođenje na jedno razumijevanje života Crkve i teoloških, liturgijskih, pastoralnih i disciplinarnih oblika u kojima se ona izražava.

40. Vrednovanje konteksta, kulturâ i različitosti, te odnosa među njima, ključ je rasta sinodalne Crkve u poslanju i hodu, na poticaj Duha Svetoga, prema vidljivom jedinstvu kršćana. Ponavljamo obvezu Katoličke Crkve da nastavi i ojača ekumenski hod s drugim kršćanima na temelju zajedničkog krštenja i kao odgovor na poziv da zajedno živimo zajedništvo i jedinstvo među učenicima za koje je Krist molio na Posljednjoj večeri (usp. Iv 17,20-26). Skupština s radošću i zahvalnošću pozdravlja napredak u ekumenskim odnosima u posljednjih šezdeset godina, dokumente dijaloga i deklaracije koje ističu zajedničku

vjeru. Sudjelovanje bratskih izaslanika obogatilo je rad Skupštine, te se radujemo sljedećim koracima na putu prema punom zajedništvu ugradnjom plodova ekumenskoga puta u crkvene prakse.

41. Posvuda na zemlji kršćani žive blizu ljudima koji nisu kršteni i koji služe Bogu prakticirajući neku drugu religiju. Za njih se posebno moli u liturgiji Velikog petka, s njima surađujemo i borimo se za izgradnju boljeg svijeta, i s njima molimo jedinoga Boga da oslobodi svijet od zala koja ga pogađaju. Dijalog, susret i razmjena darova tipičnih za sinodalnu Crkvu poziv su otvoriti se odnosima s drugim religijskim tradicijama, s ciljem »uspostaviti prijateljstvo, mir i sklad te dijeliti duhovne i moralne vrijednosti i iskustva u duhu istine i ljubavi« (Indijska biskupska konferencija, *Odgovor Crkve u Indiji na izazove sadašnjega trenutka*, 9. ožujka 2016., citirano u FT 271). U nekim regijama kršćani koji sudjeluju u izgradnji bratskih odnosa s ljudima drugih religija suočavaju se s progonima. Skupština ih potiče da s nadom ustraju u svom zalaganju.

42. Pluralnost religija i kultura, različitost duhovnih i teoloških tradicija, raznolikost darova Duha i zadaća zajednice, kao i različitost dobne, spolne i društvene pripadnosti unutar Crkve, poziv su svakoj osobi da prepozna svoju posebnu situaciju, odupre se iskušenju da bude u središtu i otvori se prihvaćanju drugih perspektiva. Svatko može pridodati jedinstven i neophodan doprinos za dovršetak zajedničkog rada. Sinodalna Crk-

va može se opisati pomoću slike orkestra: raznolikost instrumenata neophodna je da bi se dao život ljepoti i harmoniji glazbe, unutar koje glas svake osobe održava vlastite posebne osobine u službi zajedničkog poslanja. Tako se očituje sklad kojim Duh djeluje u Crkvi, onaj koji je sklad u osobi (usp. sv. Bazilije, *O Psalmu 29,1*; *O Duhu Svetom* XVI, 38).

Sinodalna duhovnost

43. Sinodalnost je prije svega duhovno raspoloženje koje prožima svakodnevan život krštenika i svaki vid poslanja Crkve. Sinodalna duhovnost proizlazi iz djelovanja Duha Svetoga i zahtjeva slušanje Božje Riječi, kontemplaciju, šutnju i obraćenje srca. Kao što je papa Franjo rekao u uvodnom govoru ovoga drugoga zasjedanja: »Duh Sveti je siguran vodič, a naš je prvi zadatak naučiti razlikovati njegov glas, jer on govori u svima i u svemu.« Sinodalna duhovnost zahtijeva i askezu, poniznost, strpljivost i spremnost na praštanje i oproštenje. Ona sa zahvalnošću i poniznošću prihvaća raznolikost darova i zadataka koje je Duh Sveti podijelio za službu jedinoga Gospodina (usp. 1 Kor 12,4-5). Ona to čini bez ambicija ili zavisti, ili želje za dominacijom ili kontrolom, gajeći iste osjećaje kao i Krist Isus, koji se »ponizio uzevši lik sluge« (Fil 2,7). Plod prepoznajemo kada je svakodnevan život Crkve obilježen jedinstvom i skladom u različitosti oblika. Nitko ne može sâm nastaviti

putom autentične duhovnosti. Trebamo pratnju i podršku, uključujući formaciju i duhovno vodstvo, i kao pojedinci i kao zajednica.

44. Obnova kršćanske zajednice moguća je samo priznavanjem prvenstva milosti. Nedostaje li osobne i zajedničke duhovne dubine, sinodalnost se svodi na organizacijski cilj. Pozvani smo ne samo pretočiti plodove osobnoga duhovnog iskustva u procese zajednice, već smo pozvani dublje iskusiti kako je to prakticiranje nove zapovijedi uzajamne ljubavi mjesto i oblik susreta s Bogom. U tom smislu sinodalna perspektiva, oslanjajući se na bogatu duhovnu baštinu tradicije, pridonosi obnovi njezinih oblika: molitve otvorene sudjelovanju, zajedničkoga razlučivanja, misionarske energije koja proizlazi iz dijeljenja i očituje se kao služenje.

45. Razgovor u Duhu jest sredstvo koje je, unatoč svojim ograničenjima, plodonosno jer nam omogućuje slušati i razlučivati »što Duh govori Crkvama« (Otk 2,7). Njegovo prakticiranje izazivalo je radost, čuđenje i zahvalnost, te je doživljen kao put obnove koji preobražava pojedince, zajednice i Crkvu. Riječ *razgovor* izražava nešto više od jednostavnog dijaloga: skladno isprepliće misli i osjećaje stvarajući zajednički životni prostor. Zbog toga možemo reći da je u razgovoru u igri obraćenje. To je antropološka odrednica koja se nalazi u različitim narodima i kulturama, ujedinjena praksom solidarnog okupljanja radi rasprave i odlučivanja o jako važnim pitanjima za zajednicu. Milost vodi ispunjenju

ovo ljudsko iskustvo: razgovarati *u Duhu* znači živjeti iskustvo dijeljenja u svjetlu vjere i u traženju Božje volje, u evanđeoskom ozračju unutar kojeg Duh Sveti može učiniti da se čuje njegov nepogrešiv glas.

46. U svakoj etapi sinodalnoga procesa odjeknula je potreba za ozdravljenjem, pomirenjem i ponovnom izgradnjom povjerenja unutar Crkve, osobito nakon prevelikoga broja skandala povezanih s različitim vrstama zlostavljanja. To je bilo također jasno vidljivo u odnosu na slična zlostavljanja u društvu. Crkva je pozvana u središte svojega života i djelovanja staviti uvjerenje da smo u Kristu, po krštenju, povjereni jedni drugima. Priznavanje ove duboke stvarnosti pretvara se u svetu dužnost koja nam omogućuje da prepoznamo pogreške i ponovno izgradimo povjerenje. Hod tim putom jest čin pravednosti i misionarskog zalaganja Božjeg naroda u našem svijetu i dar koji moramo izmoliti odozgo. Želja da nastavimo hodati tim putom plod je sinodalne obnove.

Sinodalnost kao proročanstvo u današnjem svijetu

47. Prakticiran s poniznošću, sinodalan stil može učiniti Crkvu proročkim glasom u današnjem svijetu. »Sinodalna Crkva je poput stijega podignut među narodima (usp. Iz 11,12)« (Papa Franjo, *Govor u povodu 50. obljetnice ustanovljenja Biskupske sinode*, 17. listopada 2015.). Živimo u razdoblju obilježenom sve izraženijim

nejednakostima, rastućim razočaranjem u tradicionalne modele vlasti, u funkcioniranje demokracije, rastućim autokratskim i diktatorskim tendencijama, dominacijom tržišta bez obzira na ranjivost ljudi i stvorenoga svijeta, te kušnjom da se sukobi rješavaju silom, a ne dijalogom. Autentične prakse sinodalnosti omogućuju kršćanima da budu kritički i proročki glas protiv prevladavajuće kulture. Na taj način možemo ponuditi velik doprinos traženju odgovora na brojne izazove s kojima se susreću naša suvremena društva u izgradnji općeg dobra.

48. Sinodalan način življenja odnosa društveno je svjedočanstvo koje odgovara čovjekovoj potrebi da bude prihvaćen i da se osjeća prihvaćenim unutar konkretne zajednice. Izazov je to sve većoj izoliranosti ljudi i kulturnom individualizmu, koji je i Crkva često prihvaćala, te nas poziva na uzajamnu brigu, međuovisnost i suodgovornost za opće dobro. Isto tako, takav način življenja osporava pretjerani društveni komunitarizam koji guši ljude i ne dopušta im da budu subjekti vlastita rasta. Spremnost da se saslušaju svi, posebno siromašni, u oštroj je suprotnosti sa svijetom u kojem koncentracija moći isključuje siromašne, marginalizirane, manjine i zemlju, naš zajednički dom. Sinodalnost i cjelovita ekologija istodobno imaju značenje odnosa i inzistiraju na potrebi da se brinemo za ono što nas povezuje: zbog toga se one međusobno podudaraju i nadopunjuju u načinu življenja poslanja Crkve u suvremenom svijetu.

II. POGLAVLJE

ZAJEDNO NA LAĐI
Preobrazba odnosa

Bijahu zajedno Šimun Petar, Toma zvani Blizanac, Natanael iz Kane Galilejske, zatim Zebedejevi i još druga dva njegova učenika. Kaže im Šimun Petar: »Idem ribariti.« Rekoše: »Idemo i mi s tobom.« Izađoše i uđoše u lađu, ali te noći ne uloviše ništa.

(Iv 21,2-3)

49. Tiberijadsko jezero mjesto je gdje je sve počelo. Petar, Andrija, Jakov, Ivan ostavili su lađu i mreže da bi krenuli za Isusom. Nakon Uskrsa, krenuli su opet s toga jezera. U noći na obali odjekuje dijalog: »Idem ribariti.« – »Idemo i mi s tobom.« I sinodalan hod započeo je tako: čuli smo poziv Petrova nasljednika i prihvatili ga; hodali smo s njim i slijedili ga. Zajedno smo molili, razmišljali, borili se i razgovarali. No, iznad svega iskusili smo da su odnosi ti koji podupiru životnost Crkve, oživljavajući njezine strukture. Sinodalna Crkva u poslanju treba obnoviti oboje.

Novi odnosi

50. Tijekom sinodalnog hoda na svim kontekstima pojavio se zahtjev za Crkvom s većom sposobnošću njegovanja odnosa: s Gospodinom, između muškaraca i žena, u obiteljima, u lokalnim zajednicama, između svih kršćana, između društvenih skupina i religija, sa svim stvorenim. Mnogi su sudionici bili oduševljeni i iznenađeni što su bili pozvani podijeliti svoja razmišljanja i što su dobili priliku da se njihov glas čuje u zajednici. Također, nije manjkalo ni onih koji su dijelili bol zbog osjećaja isključenosti ili osuđivanja zbog svoje bračne situacije, identiteta ili seksualnosti. Želja za autentičnijim i boljim odnosima ne izražava samo težnju za pripadanjem zajednici, već odgovara i dubokom osjećaju vjere: evanđeoska kvaliteta odnosa u zajednici odlučujuća je za svjedočanstvo koje je Božji narod pozvan dati u povijesti. »Po ovom će svi znati da ste moji učenici: ako budete imali ljubavi jedni za druge« (Iv 13,35). Odnosi obnovljeni milošću i prihvaćanje Isusova nauka najrječitiji su znak djelovanja Duha Svetoga u zajednici učenika. Da bismo bili sinodalna Crkva, potrebno je istinsko obraćenje u odnosima. Moramo ponovno naučiti iz Evanđelja da briga za odnose nije strategija ili sredstvo za veću organizacijsku učinkovitost, nego način na koji se Bog Otac objavio u Isusu i u Duhu. Kada naši odnosi, unatoč njihovoj krhkosti, otkrivaju Kristovu milost, Očevu ljubav, zajedništvo Duha, mi svojim životom ispovijedamo vjeru u trojstvenoga Boga.

51. Evanđelja su ona na koja se moramo osvrnuti da nam ocrtaju put obraćenja koji moramo proći, učeći kako Isusove postupke učiniti svojima. Evanđelja nam ga »predstavljaju neprestano slušajući ljude koji ga susreću na putovima Svete zemlje« (DKE 11). Bilo da se radilo o muškarcima ili ženama, Židovima ili poganima, učiteljima zakona ili carinicima, pravednicima ili grešnicima, prosjacima, slijepcima, gubavcima ili bolesnicima, Isus nije nikoga otpustio a da nije zastao slušajući ga ili razgovarajući s njime. Otkrio je Očevo lice dolazeći u susret svakome u njegovoj povijesnoj situaciji i slobodi. Iz osluškivanja potreba i vjere ljudi koje je susretao, proizašle su riječi i geste koje su obnovile njihove živote, utirući put za ozdravljene odnose. Isus je Mesija koji »gluhima daje čuti i nijemima govoriti« (Mk 7,37). On traži od nas, svojih učenika, da činimo isto, i po milosti Duha Svetoga daje nam sposobnost da to činimo, oblikujući svoja srca njegovomu: samo »srce, istodobno, omogućuje svaku autentičnu vezu, jer odnos koji nije izgrađen srcem ne može nadvladati rascjepkanost individualizma« (DN 17). Kada slušamo svoju braću i sestre, uzimamo udjela u stavu s kojim Bog u Isusu Kristu svima nama dolazi u susret.

52. Potreba za obraćenjem u odnosima nedvosmisleno se tiče odnosa između muškaraca i žena. Dinamika odnosa upisana je u naše stanje kao stvorenja. Spolna razlika čini temelj ljudskih odnosa. »Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i

žensko stvori ih« (Post 1,27). U Božjem planu ova izvorna razlika ne dovodi do nejednakosti između muškaraca i žena. U novom stvaranju ponovno se čita u svjetlu dostojanstva krštenja: »Doista, koji ste god u Krista kršteni, Kristom se zaodjenuste. Nema više: Židov – Grk! Nema više: rob – slobodnjak! Nema više: muško – žensko! Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu!« (Gal 3,27-28). Kao kršćani pozvani smo prihvatiti i poštovati, na različite načine i kontekste u kojima se izražava, tu različitost koja je Božji dar i izvor života. Evanđelje svjedočimo kada nastojimo živjeti odnose koji poštuju jednako dostojanstvo i uzajamnost između muškaraca i žena. Opetovani izrazi boli i patnje žena iz svih regija i kontinenata, kako laikinja tako i redovnica, tijekom sinodalnoga procesa otkrivaju koliko često to ne činimo.

U pluralnim kontekstima

53. Poziv na obnovu odnosa u Gospodinu Isusu odjekuje u mnoštvu konteksta u kojima njegovi učenici žive i služe poslanju Crkve. Pluralnost kultura zahtijeva da se uzme u obzir jedinstvenost svakog kulturološkog konteksta. Međutim, sve kulture, iako na različite načine, nose znakove relacijskih logika koje su iskrivljene, a katkad i nisu u skladu s evanđeljem. Tijekom povijesti, ti su se propusti u odnosima pretvorili u strukture grijeha (usp. SRS 36), koje utječu na način na koji ljudi razmišljaju i djeluju. Na poseban način stvaraju prepreke

i strahove s kojima se trebamo suočiti i koje treba nadvladati kako bismo krenuli putom preobrazbe odnosa.

54. Zla koja pogađaju naš svijet, počevši od ratova i oružanih sukoba, te od iluzije da se pravedan mir može postići silom oružja, ukorijenjena su u ovoj dinamici. Jednako je destruktivno uvjerenje i da se sve stvoreno, čak i ljudi, mogu iskorištavati po volji za profit. Posljedica su brojne i različite prepreke koje dijele ljude, čak i u kršćanskim zajednicama, pri čemu jedni imaju mogućnosti koje su drugima uskraćene: nejednakosti između muškaraca i žena, rasizam, podjela na kaste, diskriminacija osoba s invaliditetom, kršenje prava manjina svih vrsta, nedostatak volje za prihvaćanje migranata. Čak i odnos prema zemlji, našoj sestri i majci (usp. LS 1), nosi znakove loma koji ugrožava život bezbrojnih zajednica, osobito u najsiromašnijim regijama, pa i kod cijelih naroda, a možda i cijeloga čovječanstva. Najradikalnije i najdramatičnije odbacivanje jest ono samog ljudskog života, što dovodi do odbacivanja nerođenih i staraca.

55. Mnoga zla koja pogađaju naš svijet vidljiva su i u Crkvi. Kriza zlostavljanja, u svojim raznolikim i tragičnim očitovanjima, donijela je neopisive i često dugotrajne patnje žrtvama i preživjelima, te njihovim zajednicama. Crkva mora s posebnom pozornošću i osjetljivošću slušati glasove žrtava i preživjelih seksualnog, duhovnog, gospodarskog, institucionalnog zlostavljanja, zlostavljanja moći i savjesti od članova klera ili osoba na položajima u Crkvi. Slušanje je temeljan element puta do

ozdravljenja, pokajanja, pravde i pomirenja. U vremenu koje doživljava globalnu krizu povjerenja i potiče ljude da žive u nepovjerenju i sumnji, Crkva mora prepoznati vlastite nedostatke, ponizno moliti za oproštenje, brinuti se za žrtve, osigurati sredstva za prevenciju te nastojati u Gospodinu ponovno izgraditi međusobno povjerenje.

56. Slušanje onih koji trpe od isključenosti i marginalizacije jača svijest Crkve da je preuzimanje tereta ranjenih odnosa dio njezina poslanja. Crkva to čini kako bi ih Gospodin, Živi, mogao ozdraviti. Samo tako ona može biti »sakrament, odnosno znak i sredstvo najprisnijeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda« (LG 1). Istodobno, otvorenost prema svijetu omogućuje nam otkriti da je u svakom kutku planeta, u svakoj kulturi i u svakoj ljudskoj zajednici, Duh posijao sjeme evanđelja. Ovo sjeme donosi plod u sposobnosti da živimo zdrave odnose, njegujemo međusobno povjerenje i opraštanje, i prevladamo strah od različitosti, da se stvaraju gostoljubive zajednice, da se promiče gospodarstvo koje poštuje ljude i planet, da se pomiri nakon sukoba. Povijest nam ostavlja u nasljeđe sukobe motivirane i u ime vjerske pripadnosti, potkopavajući vjerodostojnost samih religija. Mnogo je patnje prouzročeno skandalom podjelâ među kršćanskim zajednicama i neprijateljstvom među sestrama i braćom koji su primili isto krštenje. Obnovljeno iskustvo ekumenskog zamaha koje prati sinodalan put, jedan je od znakova obraćenja odnosa koje otvara put prema nadi.

Karizme, zvanja i službe za poslanje

57. Kršćani su, pojedinačno ili kao udruženi, pozvani donositi plodove darova Duha Svetoga kako bi svjedočili i naviještali evanđelje. »Različiti su dari, a isti Duh; i različite službe, a isti Gospodin; i različita djelovanja, a isti Bog koji čini sve u svima. A svakomu se daje očitovanje Duha na korist« (1 Kor 12,4-7). U kršćanskoj zajednici svi su kršteni obogaćeni darovima za dijeljenje, svatko prema vlastitom pozivu i životnom stanju. Različita su i brojna crkvena zvanja koja, međutim, izražavaju jedan krsni poziv na svetost i poslanje. Raznolikost darova, koja proizlazi iz slobode Duha Svetoga, ima za cilj ujediniti Kristovo crkveno tijelo (usp. LG 32) i promicati poslanje u različitim mjestima i kulturama (usp. LG 12). Ovi darovi nisu isključivo vlasništvo onih koji ih primaju i ostvaruju, niti su isključivo namijenjeni za osobnu korist ili korist jedne skupine. Uz odgovarajući pastoral zvanja, oni pridonose procvatu kršćanske zajednice i razvoju društva u cjelini.

58. Svaki krštenik odgovara potrebama poslanja u kontekstu u kojem živi i radi, prema svojim sklonostima i sposobnostima, pokazujući tako slobodu Duha u darivanju vlastitih darova. Zahvaljujući toj dinamici u Duhu, Božji narod, osluškujući stvarnost u kojoj živi, otkriva nove oblike zauzimanja i nove načine za ispunjenje svojega poslanja. Kršćani, svaki prema svojoj ulozi – unutar obitelji i u drugim životnim stanjima, na

radnom mjestu i u svom zvanju, u građanskom ili političkom, društvenom ili ekološkom zalaganju, u razvoju kulture nadahnute evanđeljem kao i u evangelizaciji kulture digitalnog okruženja – hodaju putovima svijeta i, potpomognuti darovima Duha, tamo gdje žive naviještaju evanđelje.

59. Pritom mole Crkvu da ih ne napusti, nego da im omogući da se osjete da su poslani i poduprti u poslanju. Traže da budu hranjeni kruhom Riječi i euharistijom, kao i bratskim odnosima u zajednici. Traže da se njihovo zalaganje prizna onim što jest: djelovanje Crkve u svjetlu evanđelja, a ne samo kao osoban izbor. Na kraju traže zajednicu da prati one koji su svojim svjedočenjem privučeni evanđelju. U sinodalnoj Crkvi u poslanju, vođeni svojim pastirima, zajednice će moći slati i potpomagati one koje su poslale. Tako će se, prije svega, zajednice smatrati posvećenima služenju poslanja koje vjernici obnašaju unutar društva, u obiteljskom i poslovnom životu. Stoga neće ostati usredotočeni isključivo na aktivnosti koje se odvijaju unutar vlastitih zajednica i na vlastite organizacijske potrebe.

60. Po krštenju muškarci i žene imaju jednako dostojanstvo u Božjem narodu. Ipak, žene i dalje nailaze na prepreke u dobivanju potpunijeg priznanja svojih karizmi, poziva i mjesta u različitim područjima života Crkve, što čini štetu služenju zajedničkom poslanju Crkve. Sveto pismo svjedoči o istaknutoj ulozi mnogih žena u povijesti spasenja. Prvi navještaj uskrsnuća po-

vjeren je ženi, Mariji iz Magdale; na dan Duhova, Marija, Majka Božja, bila je prisutna u Cenakulu, s mnogim drugim ženama koje su slijedile Gospodina. Važno je da ti ulomci Svetoga pisma nađu odgovarajuće mjesto unutar liturgijskih lekcionara. Neki ključni trenutci u povijesti Crkve potvrđuju bitan doprinos žena potaknutih Duhom. Žene čine većinu onih koji dolaze u crkve i često su prvi svjedoci vjere u obiteljima. Aktivne su u životu malih kršćanskih zajednica i u župama; upravljaju školama, bolnicama i prihvatnim centrima; predvode inicijative za pomirenje i promicanje ljudskog dostojanstva i socijalne pravde. Žene pridonose teološkim istraživanjima i prisutne su na odgovornim mjestima u institucijama povezanih s Crkvom, u biskupijskim kurijama i Rimskoj kuriji. Postoje žene koje imaju položaje vlasti ili su voditeljice zajednica. Ova Skupština traži potpunu provedbu svih mogućnosti koje su već predviđene važećim Zakonikom u pogledu uloge ženâ, osobito tamo gdje do sada nisu pronalazile svoje mjesto. Ne postoje razlozi koji sprječavaju žene da preuzmu vodeće uloge u Crkvi: ono što dolazi od Duha Svetoga ne može se zaustaviti. Ostaje otvoreno i pitanje pristupa žena đakonskoj službi. Ovo razlučivanje mora se nastaviti. Skupština također traži da se posveti veća pozornost jeziku i slikama koji se koriste u propovijedanju, poučavanju, katehezi i u izradi službenih crkvenih dokumenata, dajući više prostora doprinosu svetica, teologinja i mističarki.

61. Unutar kršćanske zajednice posebnu pozornost treba posvetiti djeci: ne samo da ih treba pratiti u pustolovini odrastanja, već djeca imaju mnogo toga za dati zajednici vjernika. Kad se apostoli među sobom pitaju tko je najveći, Isus u središte stavlja dijete, predstavljajući ga kao kriterij za ulazak u Kraljevstvo (usp. Mk 9,33-37). Crkva ne može biti sinodalna bez doprinosa djece, nositelja misionarskog potencijala kojeg treba vrednovati. Njihov je glas neophodan za zajednicu: moramo ga slušati i marljivo raditi na tome da ga slušaju svi u društvu, posebice oni koji imaju političke i obrazovne odgovornosti. Društvo koje nije u stanju prihvatiti i čuvati djecu jest bolesno društvo; patnja koju su proživjela mnoga djeca zbog rata, siromaštva i napuštenosti, zlostavljanja i trgovanja, skandal je koji zahtijeva hrabrost da se osudi njihova patnja i da se dâ predanost solidarnosti.

62. I mladi daju svoj doprinos u sinodalnoj obnovi Crkve. Izrazito su osjetljivi na vrijednosti zajedništva i dijeljenja, odbacujući paternalizam ili autoritarne stavove. Katkad se njihov stav prema Crkvi može činiti kritičnim, ali često poprima pozitivan oblik osobne predanosti zajednici posvećenoj borbi protiv društvene nepravde i brizi za naš zajednički dom. Zahtjev za »zajedničkim hodom u svagdašnjem životu«, koji su iznijeli mladi na Sinodi posvećenoj njima 2018. godine, točno odgovara viziji sinodalne Crkve. Zbog toga je bitno da im se osigura promišljena i strpljiva pratnja; osobitu po-

zornost zaslužuje onaj prijedlog koji je proizašao zahvaljujući njihovom doprinosu, »iskustvo pratnje u pogledu razlučivanja«, a uključuje zajednički život podijeljen s odgojiteljima odraslih, apostolsko zalaganje koje se živi u službi najpotrebitijih te ponudu duhovnosti ukorijenjene u molitvi i sakramentalnom životu (usp. *Završni dokument XV. opće redovne skupštine Biskupske sinode, »Mladi, vjera i razlučivanje zvanja«*, 161).

63. Promičući suodgovornost za poslanje svih kršćenika, prepoznajemo apostolske sposobnosti osoba s invaliditetom koje se osjećaju pozvanima i poslanima kao aktivni čimbenici evangelizacije. Želimo povećati doprinos koji proizlazi iz neizmjernog bogatstva čovječanstva, a koji donose sa sobom. Prepoznajemo njihova iskustva patnje, marginalizacije, diskriminacije, katkad pretrpljene čak i unutar same kršćanske zajednice, zbog pokušaja iskazivanja suosjećanja koje može biti paternalističko. Kako bismo potaknuli njihovo sudjelovanje u životu i poslanju Crkve, predlaže se osnivanje crkvene istraživalačke ustanove ili opservatorija o invalidnosti.

64. Među zvanjima koja obogaćuju Crkvu ističe se zvanje supružnika. Drugi vatikanski koncil uči da »oni u svom životnom staležu i redu imaju svoj poseban dar u Božjem narodu« (LG 11). Sakrament ženidbe dodjeljuje posebno poslanje koje se u isto vrijeme tiče života obitelji, izgradnje Crkve i zalaganja za društvo. Posljednjih godina posebno raste svijest da su obitelji aktivni sudionici, a ne samo pasivni primatelji kad je posrije-

di pastoral obitelji. Zbog toga im je potrebno susretanje i umrežavanje, a u tome im mogu pomoći crkvene institucije posvećene odgoju djece i mladih. Skupština još jednom izražava blizinu i podršku onima koji stanje samoće prihvaćaju kao izbor vjernosti tradiciji i nauku Crkve o braku i spolnoj etici, prepoznajući ju kao izvor života.

65. Tijekom stoljeća Crkva se i duhovno obogaćivala mnogim različitim oblicima posvećenog života. Crkva je od samog početka prepoznala djelovanje Duha u životima onih muškaraca i žena koji su odlučili slijediti Krista na putu evanđeoskih savjeta, posvećujući se službi Božjoj, bilo kontemplacijom bilo drugim oblicima služenja. Oni su pozvani propitivati Crkvu i društvo svojim proročkim glasom. U svojoj stoljetnoj povijesti, redovničke obitelji razradile su provjerene prakse sinodalnoga života i razlučivanja zajednice, učeći kako uskladiti pojedinačne darove i zajedničko poslanje. Poseban doprinos rastu sinodalnosti u Crkvi daju redovi i kongregacije, družbe apostolskoga života, svjetovni instituti, kao i udruge, pokreti i nove zajednice. Danas su mnoge zajednice posvećenog života poput laboratorija međukulturalnosti na način koji je proročki za Crkvu i svijet. Istodobno, sinodalnost poziva – a katkad i izaziva – pastire mjesnih Crkava, kao i one koji su odgovorni za vodstvo u posvećenom životu i pokretima, da ojačaju odnose kako bi oživjeli razmjenu darova u službi zajedničkog poslanja.

66. Poslanje uključuje sve krštene. Prva zadaća vjernika laika jest prožeti i preobraziti vremenite stvarnosti duhom evanđelja (usp. LG 31-33; AA 5-7). Sinodalan proces, poduprt poticajem pape Franje (usp. Apostolsko pismo u obliku motuproprija *Spiritus Domini*, 10. siječnja 2021.), potaknuo je mjesne Crkve da kreativno i hrabro odgovore na potrebe poslanja. Taj bi odgovor trebao uključivati razlučivanje među različitim darovima kako bi se identificiralo koji od njih trebaju poprimiti službeni oblik i koji bi potom trebali biti opremljeni odgovarajućim kriterijima, sredstvima i postupcima. Ne moraju svi darovi biti određeni kao službe, niti svi kršteni moraju biti službenici, niti sve službe moraju biti uspostavljene. Da bi se karizma oblikovala kao služba, zajednica mora identificirati istinsku pastoralnu potrebu. To treba biti popraćeno razlučivanjem koje provodi pastir koji će sa zajednicom donijeti odluku o potrebi uspostave nove službe. Kao rezultat ovog procesa, nadležno tijelo donosi odluku. U sinodalnoj Crkvi u poslanju potiče se promicanje brojnijih oblika laičkih službi, odnosno onih koje ne zahtijevaju sakrament reda, i to ne samo u liturgijskom kontekstu. Mogu biti uspostavljene i neuspostavljene. Daljnje razmišljanje treba posvetiti najučinkovitijem načinu davanja laičkih službi u vrijeme kada se ljudi sele s jednog mjesta na drugo sa sve većom lakoćom, određujući vrijeme i područja njihova obnašanja.

67. Među mnogim crkvenim službama Skupština je prepoznala doprinos razumijevanju vjere i razlučivanja

koje pruža teologija u raznolikosti svojih izraza. Teolozi pomažu Božjem narodu da razvije razumijevanje stvarnosti prosvijetljene Objavom i da razvije prikladne odgovore i odgovarajući jezik za poslanje. U sinodalnoj i misijskoj Crkvi »karizma teologije pozvana je vršiti posebnu službu [...]. Zajedno s iskustvom vjere i razmatranjem istine vjernog naroda te s propovijedanjem pastira doprinosi sve dubljem prodiranju evanđelja.« Nadalje, »kao i kod svakog drugog kršćanskog poziva, služba teologa, osim što je osobna, također je i zajednička i kolegijalna« (MTK, br. 75), osobito kada se obnaša u obliku poučavanja koje je povjereno kanonskim poslanjem u crkvenim akademskim ustanovama. Stoga »crkvena sinodalnost obvezuje teologe na teologiju u sinodalnom obliku, promičući sposobnost međusobnog slušanja, dijaloga, razlučivanja i integriranja mnoštva i raznolikosti zahtjeva i doprinosa« (*Isto*). U tom smislu potrebno je hitno potaknuti, putem odgovarajućih institucionalnih oblika, dijalog između pastira i onih koji se bave teološkim istraživanjima. Skupština poziva teološke institucije da nastave istraživanja usmjerena na razjašnjavanje i produbljivanje značenja sinodalnosti i na izobrazbu u mjesnim Crkvama.

Zaređen službenik u službi sklada

68. Kao i sve službe Crkve, biskupstvo, prezbiterat i đakonat služe naviještanju evanđelja i izgradnji crkvene

zajednice. Drugi vatikanski koncil podsjetio je da od Boga ustanovljenu službu »vrše oni koji se već od starine nazivaju biskupima, prezbiterima, đakonima« (LG 28). U tom je kontekstu Drugi vatikanski koncil potvrdio sakramentalnost episkopata (usp. LG 21), obnovio zajedništvo prezbiterata (usp. LG 28) i otvorio put za obnovu trajnog đakonata u Latinskoj Crkvi (usp. LG 29).

Služba biskupa: objediniti darove Duha u jedinstvu

69. Biskupova je zadaća predsjedati mjesnom Crkvom, kao vidljivim principom njezina jedinstva i vezom zajedništva sa svim Crkvama. Koncilska izjava prema kojoj se »biskupskim posvećenjem dijeli punina sakramenta reda« (LG 21) omogućuje nam razumijevanje identiteta biskupa u kontekstu sakramentalnih odnosa s Kristom i s »dijelom naroda Božjega« (CD 11) koji mu je povjeren i kojemu je pozvan služiti u ime Krista, Dobroga Pastira. Tko god je zaređen za biskupa, nije opterećen prerogativima i zadatcima koje mora izvršavati sâm. Naime, on prima milost i zadaću prepoznavanja, razlučivanja i objedinjavanja u jedinstvo onih darova koje Duh izlijeva na pojedince i zajednice, djelujući unutar sakramentalnih odnosa sa svećenicima i đakonima, koji su s biskupom suodgovorni za ministerijalnu službu u mjesnim Crkvama. Čineći to, biskup ostvaruje ono što je najprikladnije i najspecifičnije za njegovo poslanje u kontekstu brige za zajedništvo Crkava.

70. Biskupska služba jest služba u zajednici, sa i za zajednicu (usp. LG 20), a očituje se naviještanjem Riječi, predsjedanjem euharistijskim slavljem i slavljem drugih sakramenata. Zato se Sinodalna skupština nada da će Božji narod imati veće značenje u izboru biskupa. Također se preporučuje da biskupsko ređenje bude u biskupiji za koju je određen kao pastir, a ne u matičnoj biskupiji, kao što se često događa; preporučuje se i da se glavni posvetitelj bira između biskupa crkvene pokrajine, uključujući, koliko god je to moguće, metropolita. Tako će postati jasnije da tko god postane biskupom, uspostavlja vezu s Crkvom kojoj je poslan, javno preuzimajući pred njom obveze svoje službe. Isto je tako važno da, osobito tijekom pastoralnih pohoda, biskup provede vrijeme s vjernicima, kako bi ih saslušao s ciljem osobnoga razlučivanja. To će pomoći da se Crkva doživi kao Božja obitelj. Konstitutivan odnos biskupa s mjesnom Crkvom danas se ne pokazuje dovoljno jasno u slučaju naslovnih biskupa, primjerice papinskih predstavnika i onih koji služe u Rimskoj kuriji. Bilo bi prikladno nastaviti razmišljati o ovoj temi.

71. Biskupe također treba pratiti i podržavati u njihovoj službi. Metropolit u tome može imati ulogu u promicanju bratstva među biskupima susjednih biskupija. Tijekom Sinode ukazala se potreba da se biskupima ponudi trajna formacija i u mjesnim kontekstima. Također se pojavila potreba da se pojasni uloga pomoćnih biskupa i da se prošire zadaće koje biskupi mogu

delegirati. Treba uzeti u obzir i iskustvo biskupa u miru, u njihovom novom načinu služenja Božjem narodu. Važno je pomoći vjernicima da izbjegnu prevelika i nerealna očekivanja od biskupa, imajući na umu da je i on krhki brat, izložen iskušenjima, potreban pomoći kao i svi drugi. Idealizirana slika biskupa ne olakšava njegovu delikatnu službu koja je uvelike ojačana kada je, u istinski sinodalnoj Crkvi, podržana aktivnim sudjelovanjem cijeloga Božjega naroda.

S biskupom: prezbiteri i đakoni

72. U sinodalnoj Crkvi prezbiteri su pozvani živjeti svoju službu u duhu blizine s narodom, prihvaćanja i slušanja svakoga, otvarajući se sinodalnom stilu. Prezbiteri »sa svojim biskupom čine jedan jedinstven prezbiterij« (LG 28) i surađuju s njim u razlučivanju darova te u praćenju i vođenju mjesne Crkve, s posebnom pozornošću na očuvanje jedinstva. Pozvani su živjeti svećeničko bratstvo i zajedno surađivati u pastoralnoj skrbi. Prezbiteratu pripadaju i prezbiteri članovi ustanova posvećenog života i družbi apostolskog života, koji ga obogaćuju posebnošću svoje karizme. Oni, kao i prezbiteri koji dolaze iz Istočnih Crkava *sui iuris*, u celibatu ili u braku, prezbiteri *fidei donum* i oni koji dolaze iz drugih naroda, pomažu mjesnom kleru da se otvori perspektivi cijele Crkve, dok biskupijski prezbiteri pomažu drugoj braći da postanu dio povijesti konkretne biskupije,

s njezinom tradicijom i duhovnim bogatstvom. Na taj se način i u prezbiteriju događa prava razmjena darova s obzirom na poslanje. Prezbitere također treba pratiti i podržavati, osobito u ranim etapama njihove službe i u trenutcima slabosti i krhkosti.

73. Službenici Božjih otajstva i otajstava Crkve (usp. LG 41) – đakoni, rede se »ne za svećenike, nego za služenje« (LG 29). Oni to obavljaju u službi milosrđa, u naviještanju i u liturgiji, pokazujući u svakom društvenom i crkvenom kontekstu u kojem su prisutni, odnos između naviještenoga evanđelja i života koji se živi u ljubavi. Također, oni promiču u cijeloj Crkvi svijest i stil služenja svima, osobito najsiromašnijima. Kako to svjedoči i tradicija, posvetna molitva ređenja i pastoralna praksa, dužnosti đakona su brojne. Đakoni odgovaraju na specifične potrebe svake mjesne Crkve, osobito kako bi se probudila i održala pozornost svih prema najsiromašnijima, u sklopu Crkve koja je sinodalna, misionarska i milosrdna. Đakonska služba još je uvijek nepoznata mnogim kršćanima; i unatoč tome što ju je Drugi vatikanski koncil obnovio u Latinskoj Crkvi kao vlastit i trajan stupanj (usp. LG 29), ona još nije prihvaćena u svim dijelovima svijeta. Trebat će dodatno istražiti učenje Koncila, osobito u svjetlu mnogih dosadašnjih iskustava đakonata. No to učenje već pruža čvrste razloge mjesnim Crkvama da ne odgađaju jače promicanje trajnog đakonata, prepoznajući u ovoj službi dragocjen izvor u rastu Crkve koja služi nasljeđujući primjer

Gospodina Isusa, koji je postao sluga svih. Ovo dublje razumijevanje pomoći će i razumjeti značenje đakonskoga ređenja onih koji će postati prezbiteri.

Suradnja zaređenih službenika unutar sinodalne Crkve

74. Često je tijekom sinodalnoga procesa izražena zahvalnost biskupima, prezbiterima i đakonima za radost, predanost i posvećenost s kojom obnašaju svoju službu. Osim toga, čule su se i poteškoće s kojima se pastiri susreću u svojoj službi, a vezane su prije svega za osjećaj izoliranosti, usamljenosti, kao i preopterećenost zahtjevima za zadovoljenjem svake potrebe. Iskustvo Sinode može pomoći biskupima, prezbiterima i đakonima da ponovno otkriju suodgovornost u obavljanju službe, što zahtijeva i suradnju s drugim članovima Božjeg naroda, jasniju raspodjelu zadaća i odgovornosti, hrabrije razlučivanje onoga što posebno pripada zaređenoj službi i što se može i mora prenijeti na druge. To će omogućiti da se svaka služba obnaša na duhovno zdraviji i pastoralno dinamičniji način. Ta će perspektiva sigurno utjecati na procese donošenja odluka, omogućujući im da imaju jasniji sinodalan karakter. Također će pomoći u prevladavanju klerikalizma shvaćenog kao korištenje moći za vlastitu korist i iskrivljavanje autoriteta Crkve, koja je u službi Božjega naroda. Klerikalizam se prije svega očituje u oblicima spolnog ili ekonomskog zlostavljanja, zlouporabe savjesti i moći

od službenika Crkve. »Klerikalizam, podupiran bilo od samih svećenika bilo od laika, dovodi do rascjepa u tijelu Crkve, koji podupire i pomaže da se nastave činiti tolika zla koja danas osuđujemo« (Papa Franjo, *Pismo Božjem narodu*, 20. kolovoza 2018.).

Zajedno za poslanje

75. Kao odgovor na potrebu zajednice i poslanja, Crkva je tijekom svoje povijesti uspostavljala i druge službe koje su se razlikovale od onih zaređenih. Karizme poprimaju oblik službi kada ih zajednica i oni koji su odgovorni za vođenje zajednice javno priznaju. Time su stavljeni u službu poslanja na stabilan i dosljedan način. Neke su službe konkretnije usmjerene za služenje kršćanskoj zajednici. Osobito su važne ustanovljene službe. Njih biskup dodjeljuje jednom u životu posebnim obredom nakon odgovarajućeg razlučivanja i formacije kandidata. Te se službe ne mogu svesti na jednostavan mandat ili dodjelu zadataka; podjela službe je sakramental koji oblikuje osobu i određuje njezin način sudjelovanja u životu i poslanju Crkve. U Latinskoj Crkvi to je služba čitača i akolita (usp. Apostolsko pismo u obliku motuproprija *Spiritus Domini*, 10. siječnja 2021.) i katehete (usp. Apostolsko pismo u obliku motuproprija *Antiquum ministerium*, 10. svibnja 2021.). Uvjeti i načini njihova obavljanja moraju biti definirani mandatom zakonite vlasti. Biskupske konferencije utvr-

đuju osobne uvjete koje kandidati za te službe moraju zadovoljiti i određuju način formacije kojim se pristupa tim službama.

76. Ustanovljene službe nadopunjuju se onima koje nisu ustanovljene obredom, ali se obavljaju s postojanošću prema nalogu zakonite vlasti, kao što je primjerice služba koordiniranja male crkvene zajednice, vođenja molitve zajednice, organizacija karitativnih akcija i drugo. Ove službe imaju veliku raznolikost izraza, ovisno o karakteristikama mjesne zajednice. Primjer za to su katehete koji su uvijek bili odgovorni za zajednice bez svećenika u mnogim područjima Afrike. Čak i ako nema propisanog obreda, prikladno je javno objaviti dodjelu određene službe kroz mandat pred zajednicom, kako bi se potaknulo njezino učinkovito priznavanje. Postoje i izvanredne službe, kao što je izvanredni djelitelj pričesti, predsjedanje nedjeljnim slavljima dok nema svećenika, podjeljivanje nekih sakramenata ili drugi slučajevi. Latinski i Istočni kanonski zakonik već predviđa da, u nekim slučajevima, vjernici laici, muškarci ili žene, mogu biti i izvanredni služitelji krštenja. U latinskom kanonskom sustavu biskup (uz ovlaštenje Svete Stolice) može delegirati vjernike laike, muškarce ili žene, kao pomoć pri slavlju sakramenta ženidbe. Na temelju potreba mjesnih kontekstâ, treba procijeniti mogućnost proširenja i stabilizacije ovih prilika za služenje vjernika laika. Konačno, postoje spontane službe koje ne trebaju dodatne uvjete ili izričito priznanje. One pokazuju da

svi vjernici, na različite načine, svojim darovima i karizmama sudjeluju u poslanju.

77. Vjernicima laicima, muškarcima i ženama, treba dati veće mogućnosti sudjelovanja, također tražeći nove oblike služenja i službi kao odgovor na pastoralne potrebe našega vremena, u duhu suradnje i različite suodgovornosti. Tako neke konkretne potrebe proizlaze iz sinodalnog procesa na koje treba odgovoriti na odgovarajući način u različitim kontekstima:

a) veće sudjelovanje laika i laikinja u procesima crkvenog razlučivanja i u svim etapama procesa donošenja odluka (razrada i odlučivanje);
b) veći pristup laicima i laikinjama odgovornim položajima u biskupijama i crkvenim ustanovama, uključujući sjemeništa, institute i teološke fakultete, u skladu s postojećim odredbama;
c) veće priznanje i jača potpora životu i karizmama posvećenih muškaraca i žena, i njihovo djelovanje na položajima crkvene odgovornosti;
d) povećanje broja kvalificiranih laika i laikinja koji obnašaju ulogu suca u kanonskim procesima;
e) učinkovito priznavanje dostojanstva i poštivanje prava onih koji rade kao djelatnici Crkve i njezinih ustanova.

78. Sinodalan proces obnovio je svijest da je slušanje bitna sastavnica svakog vida života Crkve: podjele sakramenata, posebno sakramenata pomirenja, katehe-

ze, formacije i pastoralne pratnje. U tom je kontekstu Skupština posvetila pozornost prijedlogu o osnivanju službe slušanja i pratnje, pokazujući različite perspektive. Neki su izrazili pozitivno mišljenje jer bi takva služba predstavljala proročki način naglašavanja važnosti slušanja i pratnje u zajednici. Drugi su govorili da su slušanje i pratnja zadaća svih kršćenika, bez potrebe za nekom posebnom službom. Treći pak ističu potrebu za daljnjim proučavanjem, primjerice odnosa između ove moguće službe i duhovne pratnje, pastoralnog savjetovanja i slavlja sakramenta pomirenja. Predloženo je i da bi moguća služba slušanja i pratnje bila na poseban način usmjerena prihvaćanju onih koji su na rubu crkvene zajednice, onima koji se vraćaju u nju nakon što su iz nje otišli, onima koji su u potrazi za istinom i žele pomoć u susretu s Gospodinom. Stoga u tom pogledu ostaje potreba za nastavkom razlučivanja. Mjesni konteksti u kojima se ova potreba osjeća jače, mogu pokušati istražiti moguće pristupe na kojima bi se temeljilo razlučivanje.

III. POGLAVLJE

»BACITE MREŽU«
Preobrazba procesa

Kaže im Isus: »Dječice, imate li što za prismok?« Odgovoriše mu: »Nemamo.« A on im reče: »Bacite mrežu na desnu stranu lađe i naći ćete.« Baciše oni i više je ne mogoše izvući od mnoštva ribe.
(Iv 21,5-6)

79. Ribolov nije urodio plodom i sada je vrijeme za povratak na obalu. Ali odjekuje Glas, autoritativnim tonom, koji poziva učenike da učine nešto što sami ne bi učinili, ukazujući na mogućnost koju njihove oči i um nisu mogli razumjeti: »Bacite mrežu na desnu stranu lađe i naći ćete.« Tijekom sinodalnoga procesa nastojali smo slušati isti taj Glas i prihvatiti što nam govori. U molitvi i bratskom dijalogu prepoznali smo da su crkveno razlučivanje, briga za procese odlučivanja i zalaganje za odgovornost te vrednovanje donesenih odluka, prakse kojima odgovaramo na Riječ koja nam pokazuje putove poslanja.

80. Ove tri prakse usko su isprepletene. Procesi donošenja odluka zahtijevaju crkveno razlučivanje, što pak zahtijeva slušanje u ozračju povjerenja, transparentnosti i odgovornosti. Povjerenje mora biti obostrano: donositelji odluka pozvani su vjerovati i slušati Božji narod, koji zauzvrat treba moći vjerovati onima koji su na vlasti. Ova cjelovita vizija naglašava da svaka od ovih praksi ovisi o drugima i podupire ih, služeći tako sposobnosti Crkve da ostvari svoje poslanje. Uključivanje u procese donošenja odluka usredotočenih na crkveno razlučivanje i usvajanje kulture transparentnosti, odgovornosti i vrednovanja zahtjeva odgovarajuću formaciju koja nije samo tehnička; ona treba istražiti i svoje teološke, biblijske i duhovne temelje. Svi kršteni trebaju ovu formaciju u svjedočanstvu, poslanju, svetosti i služenju, što ističe suodgovornost. Ona poprima posebne oblike za one koji se nalaze na odgovornim položajima ili su u službi crkvenog razlučivanja.

Crkveno razlučivanje za poslanje

81. Kako bi se promicali odnosi koji mogu podupirati i usmjeravati poslanje Crkve, kao prioritet ističe se potreba primjene evanđeoske mudrosti koja je omogućila jeruzalemskoj apostolskoj zajednici da potvrdi rezultat prvoga sinodalnoga događaja riječima: »Zaključismo Duh Sveti i mi« (Dj 15,28). To je razlučivanje koje se može definirati kao *crkveno* s obzirom na to da

ga poduzima Božji narod s obzirom na poslanje. Duh kojeg je Otac poslao u ime Isusovo i koji nas poučava u svemu (usp. Iv 14,26), vodi vjernike u svakom trenutku »u svu istinu« (Iv 16,13). Zahvaljujući njegovoj prisutnosti i njegovom neprekidnom djelovanju, »predaja koja dolazi od apostola napreduje u Crkvi« (DV 8). Zazivajući Njegovo svjetlo, Božji narod, sudjelujući u Kristovoj proročkoj službi (usp. LG 12), »trudi se razlučiti prave znakove Božje prisutnosti ili njegovih nauma u događajima, potrebama i željama koje su mu zajedničke s ostalim ljudima našega doba« (GS 11). Ovo razlučivanje oslanja se na sve darove mudrosti koje Gospodin dijeli u Crkvi i ono je ukorijenjeno u *sensus fidei* koji je Duh darovao svim krštenicima. U tom se Duhu život sinodalne Crkve u poslanju mora preispitati i preusmjeriti.

82. Crkveno razlučivanje nije organizacijska tehnika, nego duhovna praksa utemeljena na živoj vjeri. Zahtijeva unutarnju slobodu, poniznost, molitvu, uzajamno povjerenje, otvorenost novostima i predanje Božjoj volji. To nikada nije samo iznošenje osobnoga ili skupnoga gledišta, niti ono rezultira jednostavnim sažimanjem pojedinačnih mišljenja; svatko je pozvan, djelujući po savjesti, otvoriti se za slušanje onoga što drugi po savjesti dijele, kako bi zajedno pokušali prepoznati »što Duh govori Crkvama« (Otk 2,7). Uzimajući u obzir doprinos svih uključenih, crkveno je razlučivanje ujedno uvjet i povlašten izraz sinodalnosti u kojoj se u isto vrije-

me živi zajedništvo, poslanje i sudjelovanje. Razlučivanje je tim bogatije što se svi više slušaju. Zbog toga je bitno promicati veće sudjelovanje u procesima razlučivanja, a posebno uključujući one koji se nalaze na rubu kršćanske zajednice i društva.

83. Slušanje Božje riječi jest polazište i kriterij za svako crkveno razlučivanje. Sveto pismo potvrđuje da je Bog govorio svome narodu do te mjere da nam je u Isusu dao puninu sve Objave (usp. DV 2), i ukazuje na ona mjesta na kojima možemo čuti njegov glas. Bog s nama komunicira ponajprije u liturgiji, jer sâm Krist govori »kad se u Crkvi čita Sveto pismo« (SC 7). Bog govori kroz živu tradiciju Crkve, njezino učiteljstvo, osobno i zajedničko razmatranje Svetoga pisma i običaje pučke pobožnosti. Bog se nastavlja očitovati u vapaju siromaha i događajima iz ljudske povijesti. Bog nastavlja komunicirati i sa svojim narodom putem elementa stvaranja, čije sámo postojanje ukazuje na Stvoriteljevo djelovanje, koje je ispunjeno prisutnošću Duha koji daje život. Naposljetku, Bog govori i u osobnoj savjesti svakoga čovjeka, koja je »najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, u kojem je on sâm s Bogom, čiji mu glas odjekuje u nutrini« (GS 16). Crkveno razlučivanje zahtijeva stalnu brigu i formaciju savjesti i sazrijevanje *sensusa fideia*, kako se ne bi zanemarilo nijedno mjesto na kojem Bog govori i koji dolazi u susret svojemu narodu.

84. Koraci crkvenog razlučivanja razlikovat će se ovisno o različitim mjestima i njihovim tradicijama.

Također, na temelju sinodalnog iskustva moguće je prepoznati neke ključne elemente koje treba uključiti:

a) jasno određivanje predmeta razlučivanja i pružanje odgovarajućih informacija i sredstava za njihovo razumijevanje;
b) dati dovoljno vremena za molitvenu pripravu, slušanje Božje Riječi i razmišljanje o temi;
c) unutarnje raspoloženje slobode s obzirom na vlastite interese, kako osobne tako i skupina, te predanost traženju općeg dobra;
d) s poštovanjem i pozorno slušanje glasa svake osobe;
e) traganje za najširim mogućim zajedničkim dogovorom, koji će se pojaviti kada će u nama »gorjeti srce« (usp. Lk 24,32), bez skrivanja sukoba i bez traženja kompromisa;
f) voditelji procesa formuliraju postignut dogovor tako da sudionici mogu reći prepoznaju li se u njemu ili ne.

Na temelju razlučivanja sazrjet će odgovarajuća odluka za koju je potrebno pristajanje svih, čak i kada nečije mišljenje nije prihvaćeno. Proces također treba predvidjeti razdoblje za prihvaćanje od zajednice koje će dovesti do daljnjega pregleda i vrednovanja.

85. Razlučivanje se uvijek odvija unutar određenog konteksta, čija se složenost i specifičnosti moraju što bolje upoznati. Da bi razlučivanje bilo dosita *crkveno*, treba se služiti odgovarajućim sredstvima, uključujući

primjerenu egzegezu biblijskih tekstova koja pomaže u njihovom tumačenju i razumijevanju, izbjegavajući parcijalna ili fundamentalistička tumačenja; poznavanje otaca Crkve, tradicije i učenja crkvenog učiteljstva, u skladu s njihovim različitim stupnjevima autoriteta; doprinose različitih teoloških disciplina; doprinose humanističkih, povijesnih, društvenih i pravnih znanosti, bez kojih nije moguće ozbiljno upoznati kontekst u kojem se i s obzirom na koji se odvija razlučivanje.

86. U Crkvi postoji velika raznolikost pristupa i metoda razlučivanja. Ova raznolikost jest bogatstvo: uz odgovarajuće prilagodbe različitim kontekstima, pluralizam pristupa može se pokazati plodonosnim. S obzirom na zajedničko poslanje, važno je da se uđe u otvoren dijalog, osiguravajući da niti izgubi svoj specifičan karakter niti postane fiksiran u svom načinu postupanja. U mjesnim Crkvama, počevši od malih crkvenih zajednica i župa, bitno je pružiti mogućnosti formacije koja jače njeguje kulturu crkvenog razlučivanja za poslanje, osobito među onima koji imaju odgovorne uloge. Jednako je važno osigurati formaciju pratitelja ili voditelja, čiji je doprinos često presudan tijekom procesa razlučivanja.

Struktura procesa odlučivanja

87. U sinodalnoj Crkvi »cijela zajednica, u slobodnoj i bogatoj raznolikosti svojih članova, okupljena je

kako bi molila, slušala, analizirala, razgovarala, razlučivala i savjetovala se pri donošenju odluka« (MTK, br. 68) za poslanje. Poticanje što većeg sudjelovanja cijelog Božjeg naroda tijekom donošenja odluka najučinkovitiji je način promicanja sinodalne Crkve. Ako je istina da sinodalnost zapravo definira *modus vivendi et operandi* koji određuje Crkvu, onda ona ujedno ukazuje i na bitnu praksu u ispunjenju njezina poslanja: razlučivanje, postizanje dogovora, odlučivanje djelovanjem različitih struktura i institucija sinodalnosti.

88. Zajednica učenika koju je sazvao i poslao Gospodin nije jednolična i bezobrična. To je njegovo Tijelo s mnogim i različitim članovima, zajednica s poviješću unutar koje je Božje kraljevstvo prisutno kao »klica i početak« u službi njegova dolaska među cijelu ljudsku obitelj (usp. LG 5). Već su Crkveni oci razmišljali o zajedničkoj naravi poslanja Božjeg naroda putem trostrukoga *nihil sinus*: »ništa bez biskupa« (usp. sv. Ignacije Antiohijski, *Poslanica Tralcima*, 2,2), »ništa bez vijeća prezbitera, ništa bez pristanka naroda« (sv. Ciprijan Kartaški, *Pismo* 14,4). Tamo gdje se ta logika *nihil sine* slomi, identitet Crkve jest nejasan, a njezino poslanje zapriječeno.

89. Ovaj ekleziološki okvir oblikuje obvezu promicanja sudjelovanja na temelju različite suodgovornosti. Svaki član zajednice mora biti poštovan, vrednujući njegove sposobnosti i darove s obzirom na donošenje zajedničke odluke. Tu su potrebni oblici institucionalnog

posredovanja koji su više ili manje istaknuti s obzirom na veličinu zajednice. Sadašnje pravo već predviđa tijela sudjelovanja na različitim razinama, a o tome će ovaj dokument progovoriti u nastavku.

90. Prikladno je razmotriti procese donošenja odluka kako bi se osigurala njihova učinkovita funkcionalnost. Ti procesi obično uključuju razdoblje razrade i pripreme »kroz zajednički rad razlučivanja, savjetovanja i suradnje« (MTK, br. 69), koji informira i podupire naknadno donošenje odluka od nadležnoga tijela. Između ta dva razdoblja nema natjecanja ili sukoba, nego oba razdoblja pridonose osiguravanju da donesene odluke budu plod poslušnosti svake osobe onome što Bog želi za svoju Crkvu. Stoga je potrebno promicati postupke koji uzajamnost čine učinkovitom između zajednice i onih koji njome predsjedaju, u ozračju otvorenosti Duhu i međusobnog povjerenja, u potrazi za mogućim jednoglasnim dogovorom. Proces mora uključivati i razdoblje provedbe odluke i razdoblje njezina vrednovanja, u kojima su različiti sudionici iznova uključeni na nove načine.

91. Već postoje slučajevi u kojima važeće pravo propisuje da je određeno tijelo dužno posavjetovati se prije donošenja odluke. Nositelj pastoralnog autoriteta ima dužnost saslušati one koji sudjeluju u savjetovanju i više se ne može ponašati kao da ih nije čuo. Dakle, pastir neće odstupiti od ploda savjetovanja; i ako je jednodušno, bez veoma važna razloga i bez prikladnog objašnje-

nja, neće od njega odstupiti (usp. CIC, kan. 127, §2, 2°; KKEC kan. 934., §2, 3°). Kao u svakoj zajednici koja živi po načelu pravednosti, u Crkvi se obnašanje vlasti ne sastoji u samovoljnom nametanju volje. Na različite načine na koje se ostvaruje, uvijek je u službi zajedništva i prihvaćanja Kristove istine, u kojoj i prema kojoj nas vodi Duh Sveti u različitim vremenima i kontekstima (usp. Iv 14,16).

92. U sinodalnoj Crkvi nadležnost odlučivanja biskupa, biskupskog zbora i rimskog biskupa jest nepovrediva, jer je ukorijenjena u hijerarhijskom ustroju Crkve koju je Krist uspostavio u službi jedinstva i poštivanja zakonite različitost (usp. LG 13). Međutim, nije bezgranična: ona ne smije zanemariti smjernice koje proizlaze iz odgovarajućeg razlučivanja unutar savjetodavnog procesa, osobito ako to čine participativna tijela. Suprotnost između savjetovanja i odlučivanja stoga je neprimjerena: u Crkvi se odlučivanje odvija uz pomoć svih, nikad bez pastirske vlasti koja odlučuje snagom svoje službe. Zbog toga se formula koja se ponavlja u Zakoniku kanonskoga prava, a koja govori o »samo savjetodavnom« glasu (*tantum consultivum*), mora preispitati kako bi se uklonile moguće dvosmislenosti. Stoga se čini prikladnim učiniti reviziju kanonskog prava iz sinodalne perspektive, razjašnjavajući razliku i odnos između savjetovanja i odlučivanja, i objašnjavajući odgovornosti onih koji imaju različite uloge u procesu donošenja odluka.

93. Da bi ovdje predviđeni procesi donošenja odluka urodili plodom, od temeljne je važnosti da se provode na uredan način i da ljudi koji su uključeni preuzmu vlastite odgovornosti:

a) konkretno, na nadležnom tijelu jest da: jasno definira predmet savjetovanja i odlučivanja, kao i odgovornu osobu za donošenje odluke; identificirati one s kojima se treba savjetovati, uključujući i one sa specifičnim znanjima ili one koji su uključeni u problematiku; također treba osigurati da svi sudionici imaju učinkovit pristup relevantnim podatcima, tako da mogu dati vlastito informirano mišljenje;

b) oni koji izražavaju svoje mišljenje u savjetovanju, pojedinačno ili kao članovi kolegijalnog tijela, preuzimaju odgovornost: da ponude iskreno i pošteno mišljenje, informirano i po savjesti; da poštuju povjerljivost primljenih informacija; da ponude jasno formulirano mišljenje, identificirajući glavne točke, tako da nadležni autoritet, ako odluči drukčije od primljenog mišljenja, može objasniti kako ga je uzeo u obzir u svojoj odluci;

c) nakon što je nadležno tijelo formuliralo odluku, poštujući proces savjetovanja i jasno izražavajući razloge za svoju odluku, svatko je, zbog veza zajedništva koje povezuju sve krštenike, dužan tu odluku poštovati i provoditi, čak i kada ne odgovara

vlastitom stajalištu, ne dovodeći u pitanje dužnost poštenog sudjelovanja i u etapi vrednovanja. Uvijek postoji mogućnost žalbe višoj instanci, na način utvrđen zakonom.

94. Ispravno i odlučno sinodalno provođenje procesa donošenja odluka pospješit će napredak Božjega naroda na participativan način, osobito institucionalnim posredovanjem predviđenim kanonskim pravom, posebice putem participativnih tijela. Bez konkretnih promjena u kratkom roku, vizija sinodalne Crkve neće biti vjerodostojna, a to će udaljiti one članove Božjeg naroda koji su iz sinodalnog puta crpili snagu i nadu. Na mjesnim je Crkvama pronaći odgovarajuće načine za provedbu ovih promjena.

Transparentnost, odgovornost, vrednovanje

95. Donošenjem odluke ne završava proces razlučivanja. To mora biti popraćeno i praćeno praksama odgovornosti i vrednovanja, u duhu transparentnosti nadahnutom evanđeoskim kriterijima. Odgovornost prema zajednici za vlastitu službu pripada najstarijoj tradiciji, još od apostolske Crkve. U Dj 11, kada se Petar vratio u Jeruzalem nakon što je krstio Kornelija, poganina, »uzeše mu obrezanici prigovarati: *Ušao si*, dobacivahu, *k ljudima neobrezanima i jeo s njima!*« (Dj 11,2-3). Petar odgovara objašnjenjem razloga svojeg postupaka.

96. Što se tiče transparentnosti, na poseban način istaknula se potreba da se rasvijetli njezino značenje povezujući je s nizom pojmova kao što su istina, odanost, jasnoća, iskrenost, cjelovitost, koherentnost, odbacivanje nejasnoća, licemjerja i dvosmislenosti, odsutnost skrivenih motiva. U tom kontekstu valja se podsjetiti evanđeoskog blaženstva čista srca (usp. Mt 5,8), zapovijedi da budemo »jednostavni kao golubovi« (Mt 10,16) i riječi apostola Pavla: »ali odrekosmo se sramotnoga prikrivanja: ne nastupamo lukavo niti izopačujemo riječ Božju, nego se objavljivanjem istine preporučujemo svakoj savjesti ljudskoj pred Bogom« (2 Kor 4,2). Dakle, govoreći o transparentnosti mislimo na temeljan stav ukorijenjen u Pismu, a ne u nizu administrativnih ili proceduralnih postupaka ili zahtjeva. Transparentnost, u ispravnom evanđeoskom smislu, ne ugrožava poštivanje privatnosti i povjerljivosti, zaštitu ljudi, njihova dostojanstva i prava, čak ni u slučajevima protiv neopravdanih zahtjeva civilnih vlasti. Međutim, sve to nikada ne može opravdati postupke koji bi bili suprotni evanđelju ili postali izgovor za zaobilaženje ili prikrivanje djelovanja u borbi protiv zla. U svakom slučaju, što se tiče ispovjedne tajne, »sakramentalni pečat neophodan je i nijedna ljudska sila nema jurisdikciju nad njim niti ga može zahtijevati« (Papa Franjo, *Obraćanje sudionicima XXX. tečaja o unutarnjem području u organizaciji Apostolske pokorničarne*, 29. ožujka 2019.).

97. Stav transparentnosti koji smo upravo naznačili, predstavlja jamstvo onog potrebnog povjerenja i vjerodostojnosti sinodalne Crkve koja pazi na odnose. Kada je povjerenje narušeno, najslabiji i najranjiviji ljudi trpe posljedice. Gdje god Crkva uživa povjerenje, prakse transparentnosti, odgovornosti i vrednovanja jačaju njezinu vjerodostojnost. Te prakse još su važnije tamo gdje se vjerodostojnost Crkve mora ponovno izgraditi. To je osobito važno u zaštiti maloljetnika i ranjivih osoba.

98. U svakom slučaju te prakse doprinose da Crkva ostane vjerna svome poslanju. Njihov nedostatak jedna je od posljedica klerikalizma koji se tako potpiruje. Klerikalizam se temelji na implicitnoj pretpostavci da oni koji imaju autoritet u Crkvi ne moraju odgovarati za svoje postupke i odluke, kao da su izolirani ili su iznad ostatka Božjeg naroda. Na transparentnost i odgovornost ne treba se pozivati samo kada je riječ o seksualnim, financijskim i drugim oblicima zlostavljanja. Također, to se odnosi na životni stil pastira, pastoralne planove, metode evangelizacije i načine na koje Crkva poštuje dostojanstvo ljudske osobe, primjerice s obzirom na uvjete rada u svojim ustanovama.

99. Ako sinodalna Crkva želi biti ona koja prihvaća, odgovornost mora postati standardna praksa na svim razinama. Međutim, oni koji obnašaju uloge autoriteta imaju veću odgovornost u tom pogledu i pozvani su na odgovornost pred Bogom i njegovim narodom. Ako se praksa odgovornosti nadređenima očuvala tijekom sto-

ljeća, onda se mora vratiti dimenzija odgovornosti koju je vlast, autoritet, pozvana dati zajednici. Institucije i postupci učvršćeni u iskustvu posvećenog života (kao što su kapituli, kanonski pohodi itd.) mogu biti izvor nadahnuća u tom pogledu.

100. Jednako tako su potrebne strukture i metode za redovito vrednovanje kako se obavlja određena služba. Takva procjena ne predstavlja osudu pojedinca, nego nam umjesto toga omogućuje da istaknemo pozitivne vidove i područja mogućeg poboljšanja u djelovanju onih s odgovornim službama. Vrednovanje također pomaže mjesnoj Crkvi u učenju iz iskustva, prilagođavanju planova djelovanja, određivanju ishoda svojih odluka u odnosu na njezino poslanje i zadržavanju pozornosti na glas Duha Svetoga.

101. Uz poštivanje onoga što je već predviđeno kanonskim normama glede kriterija i kontrolnih mehanizama, na mjesnim je Crkvama, a prije svega na njihovim zajednicama, da na sinodalan način izgrade učinkovite oblike i procese odgovornosti i vrednovanja. Oni bi trebali biti primjereni različitim kontekstima, počevši od zahtjeva građanskog prava, legitimnih očekivanja društva i dostupnosti stručnjaka u tom području. Također je potrebno osloniti se na vještine onih, posebno laika, koji imaju veću stručnost u pogledu odgovornosti i vrednovanja. Treba prepoznati dobre prakse unutar civilnog društva i prilagoditi ih za korištenje unutar crkvenih konteksta. Način na koji se procesi od-

govornosti i vrednovanja provode na mjesnoj razini treba uključiti u izvješće koje će biti predstavljeno tijekom pohoda *ad limina*.

102. Konkretno, u oblicima prikladnim za različite kontekste, čini se potrebnim zajamčiti barem:

a) učinkovito funkcioniranje Vijeća za financijska pitanja;
b) djelotvorno uključivanje Božjega naroda, osobito sposobnijih članova, u pastoralno i financijsko planiranje;
c) pripremu i objavu (primjerenu mjesnom kontekstu i u pristupačnom obliku) godišnjeg financijskog izvješća; ako je to moguće, onda neka bude ovjereno od vanjskih revizora, čime upravljanje imovinom i financijskim sredstvima čini transparentnom i Crkvu i njezine institucije;
d) pripremu i objavu godišnjeg izvješća o napredovanju poslanja, koje također uključuje prikaz poduzetih inicijativa u području zaštite (zaštita maloljetnika i ranjivih osoba) i promicanja pristupa laika položajima vlasti i njihova sudjelovanja u procesima donošenja odluka, navodeći udio muškaraca i žena;
e) periodično vrednovanje svih službi i uloga unutar Crkve.

Moramo shvatiti da ovo nije birokratska obveza koja je sama sebi svrha. To je prije komunikacijski napor koji

se pokazao moćnim pedagoškim sredstvom u odnosu na promjene u kulturi. Također nam omogućuje veću vidljivost mnogih vrijednih inicijativa Crkve i njezinih institucija, koje prečesto ostaju skrivene.

Sinodalnost i tijela sudjelovanja

103. Sudjelovanje krštenika u procesima odlučivanja, kao i praksa odgovornosti i vrednovanja, odvija se putem institucionalnih struktura, prvenstveno putem onih tijela koje kanonsko pravo već predviđa na razini mjesne Crkve. U Latinskoj Crkvi to su: biskupijska sinoda (usp. CIC, kan. 466), prezbitersko vijeće (usp. CIC, kan. 500, §2), biskupijsko pastoralno vijeće (usp. CIC, kan. 514, §1), župno pastoralno vijeće (usp. CIC, kan. 536), biskupijsko i župno vijeće za gospodarska pitanja (usp. CIC, kan. 493 i 537). U Istočnim katoličkim Crkvama to su: eparhijska skupština (usp. CCEO, kan. 235 i dalje), eparhijsko vijeće za ekonomska pitanja (usp. CCEO, kan. 262), prezbitersko vijeće (usp. CCEO, kan. 264), eparhijsko pastoralno vijeće (usp. CCEO, kan. 272), župna vijeća (usp. CCEO, kan. 295). Članovi sudjeluju u tome na temelju svoje crkvene uloge i prema svojim različitim odgovornostima u različitim svojstvima (karizme, službe, iskustvo ili znanja itd.). Svako od tih tijela sudjeluje u razlučivanju potrebnom za inkulturiran navještaj evanđelja, poslanje zajednice u vlastitoj sredini i svjedočanstvo krštenika. Tako-

đer, pridonose procesima donošenja odluka utvrđenim oblicima. I sama ta tijela postaju predmet odgovornosti i vrednovanja, jer će biti odgovorna za svoj rad. Tijela sudjelovanja predstavljaju jedno od najperspektivnijih područja djelovanja za brzu provedbu sinodalnih smjernica, donoseći brzo vidljive promjene.

104. Sinodalna Crkva temelji se na postojanoj, djelotvornoj i stvarnoj, a ne samo nominalnoj životnosti tih sudioničkih tijela. To zahtjeva da djeluju u skladu s kanonskim odredbama ili zakonitim običajima, te na poštivanju statuta i propisa koji njima upravljaju. Zbog toga su oni obvezni, kako se zahtijeva u svim etapama sinodalnog procesa, i mogu u potpunosti ostvariti svoju ulogu, ne samo na čisto formalan način već u obliku koji odgovara različitim mjesnim kontekstima.

105. Nadalje, prikladno je razmotriti djelovanje ovih tijela, počevši od usvajanja sinodalne metodologije rada. Razgovor u Duhu, uz odgovarajuće prilagodbe, može predstavljati referentnu točku. Posebnu pozornost treba posvetiti načinu odabira članova. Kada izbori nisu predviđeni, treba održati sinodalno savjetovanje koje jasnije izražava stvarnost zajednice ili mjesne Crkve, a nadležno tijelo nastavlja s imenovanjem na temelju rezultata izbora, poštujući već opisan odnos između savjetovanja i odlučivanja. Također, potrebno je predvidjeti da članovi biskupijskih i župnih pastoralnih vijeća imaju pravo predlagati teme koje će se uvrstiti na dnevni red, slično onome kako je slučaj kod članova prezbiterskog vijeća.

106. Jednaku pozornost potrebno je posvetiti sastavu participativnog tijela kako bi se potaknulo veće uključivanje žena, mladih i onih koji žive u uvjetima siromaštva ili su marginalizirani. Nadalje, bitno je da u tim tijelima budu kršteni koji su predani u svjedočenju vjere u redovitim životnim stvarnostima i društvenoj dinamici, s prepoznatim apostolskim i misionarskim raspoloženjem, a da to ne budu samo oni koji su uključeni u organizaciju života i služenja unutar zajednice. Na taj će način crkveno razlučivanje imati koristi od veće otvorenosti, sposobnosti analiziranja stvarnosti i pluraliteta perspektiva. Na temelju potreba različitih konteksta, moglo bi biti prikladno predvidjeti sudjelovanje predstavnika drugih Crkava i kršćanskih zajednica, slično onome što se događalo na skupštini Sinode, ili predstavnika drugih religija prisutnih na određenom području. Mjesne Crkve i njihove zajednice mogu lakše naznačiti neke kriterije za sastav participativnih tijela koji odgovaraju svakom kontekstu.

107. Skupština je posebnu pozornost posvetila iskustvima reforme i dobrim praksama koje su već u tijeku, kao što je stvaranje mreže pastoralnih vijeća na razini bazičnih zajednica, župa i područja, sve do biskupijskog pastoralnog vijeća. Kao model savjetovanja i slušanja također se potiče održavanje crkvenih skupština na svim razinama s određenom redovitošću, nastojeći ne ograničiti savjetovanje unutar Katoličke Crkve; treba se otvoriti i slušanju doprinosa drugih Crkava i krš-

ćanskih zajednica, a potrebno je obratiti pozornost i na druge religije na određenom području.

108. Skupština predlaže da se biskupijska sinoda i eparhijska skupština najviše vrednuju kao tijelo za redovito savjetovanje biskupa s dijelom Božjeg naroda koji mu je povjeren. To bi trebalo biti mjesto slušanja, molitve, razlučivanja, osobito kada se radi o izborima važnim za život i poslanje mjesne Crkve. Biskupijska sinoda može dati prostor za odgovornost i vrednovanje, pri čemu biskup daje izvještaj o pastoralnom djelovanju na različitim područjima, provedbi pastoralnog plana, prihvaćanju sinodalnih procesa cijele Crkve, inicijativama u pogledu čuvanja i upravljanja financijama i vremenitim dobrima. Stoga je potrebno osnažiti postojeće kanonske odredbe o tom pitanju kako bi se bolje odražavao karakter sinodalnog poslanja svake mjesne Crkve, pod uvjetom da se biskupijske sinode i eparhijske skupštine sastaju redovito, a ne pretjerano rijetko.

IV. POGLAVLJE

OBILAN ULOV
Obraćenje odnosa

Ostali učenici dođoše s lađicom vukući mrežu s ribom. [...] Nato se Šimun Petar popne i izvuče na kraj mrežu punu velikih riba, sto pedeset i tri. I premda ih je bilo toliko, mreža se ne raskinu.
(Iv 21,8.11)

109. Mreže bačene na riječ Uskrsloga dale su obilan ulov. Svi surađuju u povlačenju mreže; Petar ima posebnu ulogu. Ribolov je u Evanđelju zajednička radnja: svatko ima točno određenu zadaću, različitu, ali usklađenu sa zadaćom drugih. Tako je i sinodalna Crkva utemeljena na odnosima zajedništva koji nas povezuju i pružaju prostor za različite narode i kulture. U vremenu, u kojem na mjestima u kojima je Crkva ukorijenjena i hodočasti, nastaju velike promjene pa moramo njegovati nove oblike razmjene darova i mreža odnosa koji nas povezuju podržavani od biskupske službe u međusobnom zajedništvu i s rimskim biskupom.

Čvrsto ukorijenjeni, ali i hodočasnici

110. Navještaj evanđelja, ponovno budeći vjeru u srcima muškaraca i žena, dovodi do utemeljenja Crkve na određenom mjestu. Crkva se ne može razumjeti bez ukorijenjenosti u konkretno područje, u prostor i vrijeme gdje se oblikuje zajedničko iskustvo susreta s Bogom koji spašava. Mjesna dimenzija Crkve čuva bogatu raznolikost izričaja vjere ukorijenjenih u specifičnim kulturno-povijesnim kontekstima, a zajedništvo Crkava očituje zajedništvo vjernika unutar jedne Crkve. Tako sinodalno obraćenje poziva svaku osobu da proširi prostor svoga srca koje je prvo *mjesto* u kojem odjekuju svi naši odnosi, a ukorijenjeni su u osobnom odnosu svake osobe s Isusom Kristom i njegovom Crkvom. To je izvor i uvjet za svaku sinodalnu reformu odnosa pripadnosti i crkvenih mjesta. Pastoralno djelovanje ne može se ograničiti samo na brigu za odnose među ljudima koji se već osjećaju međusobno usklađenima, već mora poticati susrete između svih muškaraca i žena.

111. Iskustvo ukorijenjenosti mora se suočiti s dubokim društveno-kulturnim promjenama koje mijenjaju razumijevanje mjesta. Pojam mjesta više se ne može razumjeti samo u geografskim i prostornim terminima, već u naše vrijeme evocira pripadnost mreži odnosa i kultura čiji su teritorijalni korijeni dinamičniji i fleksibilniji negoli ikada prije. Urbanizacija je jedan od glavnih čimbenika te promjene: danas, prvi put u po-

vijesti čovječanstva, većina svjetskog stanovništva živi u urbanim sredinama. Veliki gradovi često su ljudske aglomeracije bez povijesti i identiteta u kojima ljudi žive izolirano. Tradicionalne teritorijalne veze mijenjaju značenje, a granice župa i biskupija su manje definirane. Crkva je pozvana živjeti u tim kontekstima, obnavljajući život zajednice, dajući lice nepoznatim stvarnostima i gradeći bratske odnose. U tu svrhu, uz jačanje prikladnih struktura, potrebna je misionarska kreativnost koja istražuje nove oblike pastorala i prepoznaje konkretne procese skrbi. Ipak, točno je da ruralne stvarnosti, od kojih neke čine prave egzistencijalne periferije, ne smiju biti zanemarene i zahtijevaju posebnu pastoralnu pozornost, baš kao i mjesta marginalizacije i isključenosti.

112. Zbog raznih razloga naše je vrijeme obilježeno porastom mobilnosti stanovništva. Izbjeglice i migranti često tvore dinamične zajednice, također i u svojim vjerskim običajima, čineći multikulturnim mjesto u kojem se nastanjuju. Neki od njih održavaju bliske veze sa svojim zemljama podrijetla, posebice zahvaljujući digitalnim medijima, i imaju poteškoća u izgradnji odnosa u novoj zemlji; drugi pak žive bez korijena. Stanovnici mjesta useljavanja se također suočavaju s izazovima koji se tiču prijema onih koji dolaze. Svi doživljavaju utjecaj susreta koji je izazvan raznolikošću zemljopisnog, kulturnog i jezičnog podrijetla, i pozvani su graditi međukulturalne zajednice. Ne treba zanemariti utjecaj fenomena migracija i na život Crkava. U tom je smislu

simbolična situacija nekih Istočnih katoličkih Crkava zbog sve većeg broja vjernika u dijaspori. Potrebni su novi pristupi kako bi se mogli održati odnosi s Crkvom podrijetla i kako bi se stvorili novi koji poštuju različite duhovne i kulturne korijene.

113. Širenje digitalne kulture, osobito među mladima, duboko mijenja i njihovo shvaćanje prostora i vremena, utječe na svakodnevne aktivnosti, komunikaciju i međuljudske odnose, pa tako i na vjeru. Mogućnosti koje nudi internet mijenjaju odnose, povezanosti i granice. Iako smo danas povezaniji negoli ikada prije, često doživljavamo usamljenost i marginalizaciju. Nadalje, društvene medije mogu iskorištavati ekonomski i politički interesi koji, manipulirajući ljudima, šire ideologije i stvaraju agresivnu polarizaciju. Ova stvarnost zatiče nas nespremne i zahtijeva da se sredstva usmjere tako da digitalno okruženje bude proročansko mjesto poslanja i navještaja. Neka mjesne Crkve potiču, podupiru i prate one koji su poslani u digitalno okruženje. Kršćanske digitalne zajednice i skupine, osobito mladih, također su pozvane razmišljati o načinu na koji stvaraju veze pripadnosti, nudeći susrete i dijalog. Oni trebaju ponuditi formaciju među vršnjacima, razvijajući sinodalan način postojanja Crkve. Internet, utemeljen kao mreža veza, pruža nove mogućnosti za bolje iskustvo sinodalne dimenzije Crkve.

114. Ovi društveni i kulturni razvoji traže od Crkve da preispita značenje svoje *mjesne* dimenzije i da preis-

pita svoje organizacijske strukture, kako bi bolje služila svom poslanju. Prepoznajući pritom vrijednost ukorijenjenosti u konkretne geografske i kulturne kontekste, neophodno je razumjeti *mjesto* kao povijesnu stvarnost u kojoj se oblikuje ljudsko iskustvo. Ovdje gdje nastaje mreža odnosa, Crkva je pozvana izraziti svoju sakramentalnost (usp. LG 1) i ostvariti svoje poslanje.

115. Odnos između mjesta i prostora upućuje i na razmišljanje o Crkvi kao *kući*. Kada se ne shvaća kao zatvoren, nedostupan prostor koji treba braniti pod svaku cijenu, slika kuće evocira mogućnosti prihvaćanja, gostoprimstva i uključivanja. Sâm stvoren svijet naš je zajednički dom u kojem članovi jedne ljudske obitelji žive sa svim ostalim stvorenjima. Naše je opredjeljenje, potpomognuto Duhom, osigurati da se Crkva doživljava kao gostoljubiv dom, sakrament susreta i spasenja, škola zajedništva za sve Božje sinove i kćeri koji putuju s Kristom, unutar koje su svi pozvani biti hodočasnici nade. Tradicionalna praksa hodočašća jest znak toga. Pučka je pobožnost jedno od mjesta sinodalne Crkve u poslanju.

116. Mjesna Crkva, shvaćena kao biskupija ili eparhija, temeljni je kontekst u kojemu se na najpotpuniji način očituje zajedništvo svih krštenika u Kristu. U njemu je zajednica okupljena u euharistijskom slavlju kojem predsjeda biskup. Svaka mjesna Crkva ima svoju unutarnju organizaciju, a održava odnose i s drugim mjesnim Crkvama.

117. Jedna od glavnih struktura mjesne Crkve koja je prisutna tijekom cijele naše povijesti jest župa. Župna zajednica, koja se okuplja u euharistijskom slavlju, povlašteno je mjesto odnosa, prihvaćanja, razlučivanja i poslanja. Promjene u poimanju i načinu na koji doživljavamo odnos s teritorijem, zahtijevaju od nas da ponovno preispitamo kako je župa konfigurirana. Ono što karakterizira župu jest to da je ona zajednica koja se ne bira sama. Tu se okupljaju ljudi različitih naraštaja, zanimanja, zemljopisnog podrijetla, društvenih slojeva i uvjeta života. Kako bi odgovorila na nove potrebe poslanja, pozvana je otvoriti se novim oblicima pastoralnog djelovanja koji uzimaju u obzir mobilnost ljudi i *egzistencijalan teritorij* u kojem ljudi žive. Stavljajući poseban naglasak na kršćansku inicijaciju te nudeći pratnju i formaciju, moći će podržati ljude u različitim životnim razdobljima i u ispunjavanju njihova poslanja u svijetu. Time će se jasnije pokazati da župa nije usredotočena na sebe samu, nego je usmjerena na poslanje i pozvana je poduprijeti zalaganje mnogih ljudi koji na različite načine žive i svjedoče svoju vjeru u svojim zvanjima te u društvenom, kulturnom i političkom životu. U mnogim regijama svijeta male kršćanske zajednice ili bazične crkvene zajednice područja su na kojima mogu cvjetati intenzivni odnosi bliskosti i uzajamnosti, pružajući priliku da se konkretno iskusi sinodalnost.

118. Prepoznajemo da ustanove posvećenog života, družbe apostolskog života, kao i udruge, pokreti i nove zajednice, imaju sposobnost ukorjenjivanja u mjesnu sre-

dinu i sposobnost da istodobno povežu različita mjesta i sredine, često na nacionalnoj ili međunarodnoj razini. Često njihovo djelovanje, s djelovanjem mnogih pojedinaca i neformalnih skupina, donosi evanđelje u najrazličitija mjesta: bolnice, zatvore, domove za starije osobe, prihvatne centre za migrante; maloljetnicima, marginaliziranim osobama i žrtvama nasilja; u mjesta obrazovanja i formacije, škole i sveučilišta, gdje se susreću mladi i obitelji; na mjesta kulture, politike i cjelovitoga ljudskoga razvoja gdje se zamišljaju i grade novi oblici suživota. Sa zahvalnošću gledamo i na samostane, mjesta okupljanja i razlučivanja, mjesta proročanstva o *onostranosti* koje se tiče cijele Crkve i usmjerava njezin put. Osobita je odgovornost dijecezanskog ili eparhijskog biskupa da animira tu mnogostrukost i da njeguje veze jedinstva. Ustanove i zajednice pozvane su djelovati u sinergiji s mjesnom Crkvom, sudjelujući u dinamizmu sinodalnosti.

119. Davanje veće vrijednosti *međuprostorima* između mjesne i sveopće Crkve – poput crkvenih pokrajina te nacionalnih i kontinentalnih skupina Crkava – može potaknuti značajniju prisutnost Crkve u današnjem svijetu. Povećana mobilnost i današnja međusobna povezanost čine granice između Crkava promjenjivima i često zahtijevaju od nas da razmišljamo i djelujemo unutar »golemog društveno-kulturnog teritorija«, u kojem će se, isključujući svaki oblik »lažnog partikularizma«, kršćanski život »prilagoditi duhu i značaju svake kulture« (AG 22).

Razmjena darova

120. Naš zajednički hod kao Isusovih učenika na različitim mjestima u različitosti karizmi i službi, kao i u razmjeni darova među Crkvama, djelotvoran je znak prisutnosti Božje ljubavi i milosrđa u Kristu koji prati, podupire i usmjerava nadahnućem Duha Svetoga put čovječanstva prema Kraljevstvu Božjem. Razmjena darova uključuje sve dimenzije života Crkve. Utemeljena u Kristu kao narod Božji od svih naroda na zemlji i dinamično istaknuta u zajedništvu mjesnih Crkava, njezinih zajednica, Crkava *sui iuris* unutar jedne Katoličke Crkve, Crkva živi svoje poslanje dajući prednost i prihvaćajući »bogatstva i običaje svakoga naroda koliko su dobri, te ih primajući čisti, jača i uzdiže« (LG 13). Poticaj apostola Petra – »svatko po primljenom daru – kao dobri upravitelji različitih Božjih milosti« (1 Pt 4,10) – svakako se može primijeniti na svaku mjesnu Crkvu. Paradigmatičan i nadahnjujući primjer te razmjene darova, koji danas zbog promijenjenih i žurnih povijesnih okolnosti treba posebno iskusiti i preispitati, jest onaj između Crkava latinske tradicije i Istočnih katoličkih Crkava. Razmjena darova i potraga za općim dobrom unutar velikih transnacionalnih i interkulturalnih geografskih područja poput Amazone, porječja rijeke Kongo i Sredozemnog mora, javlja se kao primjer novosti i nade. Ova razmjena uključuje predanost socijalnim pitanjima od velike globalne važnosti.

121. Crkva se na mjesnoj razini i u svom katoličkom jedinstvu predstavlja kao mreža odnosa kroz koje se proročanski širi i promiču kulture susreta, socijalne pravde, uključivanja marginalnih skupina, bratstva među narodima, brige o zajedničkom domu. Konkretno ostvarenje ovoga proročanstva zahtijeva da se dobra svake Crkve dijele u duhu solidarnosti, bez paternalizma ili podređenosti, uz poštivanje različitosti i u promicanju zdrave uzajamnosti. To uključuje, gdje je to potrebno, predanost liječenju rana sjećanja i hodanju putovima pomirenja. Razmjena darova i dijeljenje sredstava među mjesnim Crkvama različitih regija promiču jedinstvo Crkve, stvarajući odnose između uključenih kršćanskih zajednica. Potrebno je usredotočiti se na uvjete koje treba zajamčiti da prezbiteri koji pritječu u pomoć Crkvama siromašnim klerom ne budu samo funkcionalan lijek, već i sredstvo za rast Crkve koja ih šalje i one koja ih prima. Isto tako trebamo raditi na tome da ekonomska pomoć ne preraste u socijalnu skrb, nego da promiče evanđeosku solidarnost i da se njome upravlja transparentno i pouzdano.

122. Razmjena darova također ima presudnu važnost u hodu prema punom i vidljivom jedinstvu među svim Crkvama i kršćanskim zajednicama. Štoviše, ona predstavlja učinkovit znak toga jedinstva, u vjeri i ljubavi Kristovoj, koje promiče vjerodostojnost i utjecaj kršćanskog poslanja (usp. Iv 17,21). Sveti Ivan Pavao II. primijenio je taj izraz na ekumenski dijalog: »Dija-

log nije samo razmjena ideja. Na neki način to je uvijek *razmjena darova*« (UUS 28). Tijekom stoljeća, nastojanja da se evanđelje ukorijeni u različitim kršćanskim tradicijama, u različitim kulturnim kontekstima, povijesnim okolnostima i društvenim izazovima, slušajući Božju riječ i glas Duha Svetoga, urodila su obilnim plodovima u svetosti, milosrđu, duhovnosti, teologiji te solidarnosti na društveno-kulturnoj razini. Došlo je vrijeme da čuvamo ta dragocjena bogatstva: velikodušno, iskreno, bez predrasuda, sa zahvalnošću Gospodinu, s međusobnom otvorenošću, darujući ih jedni drugima ne pretpostavljajući da su naše isključivo vlasništvo. Također je i primjer svetaca i svjedoka vjere drugih Crkava i kršćanskih zajednica dar koji možemo primiti, pa i uvrštavajući njihov spomendan, a posebno mučenike, u naš liturgijski kalendar.

123. U *Dokumentu o ljudskom bratstvu za mir u svijetu i zajednički suživot*, koji su 4. veljače 2019. godine u Abu Dhabiju potpisali papa Franjo i veliki imam Al-Azhara Ahmed Al-Tayyeb, izražena je želja da se »usvoji kultura dijaloga kao puta, zajedničke suradnje kao kodeksa ponašanja, uzajamnog razumijevanja kao metode i kriterija«. To nije nerealna težnja ili nešto neobvezno na putu Božjeg naroda u današnjem svijetu. Sinodalna Crkva, na različitim mjestima u kojima živi, obvezuje se ići tim putom s vjernicima drugih religija i ljudima drugih uvjerenja, slobodno dijeleći radost evanđelja i sa zahvalnošću prihvaćajući njihove darove: da gradimo za-

jedno, kao braća i sestre, u duhu međusobne razmjene i pomoći (usp. GS 40), pravednost, bratstvo, mir i međureligijski dijalog. U nekim regijama susrećemo se, neovisno o vjerskoj pripadnosti, male susjedske zajednice, te pružaju povoljno okruženje za trostruki dijalog: života, djelovanja i molitve.

Veze jedinstva: biskupske konferencije i crkvene skupštine

124. Perspektiva zajedništva nadahnjujući je kriterij odnosa među Crkvama u razmjeni darova. Ovo svraća pozornost na odnose koji tvore jedinstvo cijele Crkve s prepoznavanjem i uvažavanjem posebnosti konteksta u kojem živi svaka mjesna Crkva, sa svojom poviješću i tradicijom. Usvajanje sinodalnog stila omogućuje Crkvama kretanje različitim tempom. Razlike u tempu mogu se vrednovati kao izraz zakonite različitosti i kao prilika za razmjenu darova i međusobno obogaćenje. Ovaj zajednički obzor zahtijeva razlučivanje, prepoznavanje i promicanje konkretnih struktura i praksi kako bismo bili sinodalna Crkva u poslanju.

125. Biskupske konferencije izražavaju i provode kolegijalnost biskupa kako bi se poticalo zajedništvo među Crkvama i što učinkovitije odgovorilo na potrebe pastoralnog života. One su temeljno sredstvo za stvaranje povezanosti, razmjenu iskustava i najboljih praksi među Crkvama, te za prilagodbu kršćanskog života i

izražavanja vjere različitim kulturama. Uz sudjelovanje cijeloga Božjega naroda, one imaju i važnu ulogu u razvoju sinodalnosti. Na temelju onoga što je proizašlo tijekom sinodalnog procesa, predlažemo sljedeće:

a) prikupiti plodove razmišljanja o teološkom i pravnom statusu biskupskih konferencija;
b) odrediti opseg doktrinarne i disciplinarne nadležnosti biskupskih konferencija. Ne dovodeći u pitanje autoritet biskupa u Crkvi koja mu je povjerena, niti dovodeći u opasnost jedinstvo i katolicitet Crkve, kolegijalno obnašanje takve nadležnosti može pogodovati autentičnom naučavanju vjere na primjeren i kulturan način u različitim kontekstima, prepoznajući prikladne liturgijske, katehetske, disciplinarne, pastoralne, teološke i duhovne izričaje (usp. AG 22);
c) nastaviti s vrednovanjem iskustva konkretnog djelovanja biskupskih konferencija, odnosa između biskupa i sa Svetom Stolicom kako bi se prepoznale pojedine potrebne reforme. Pohodi *Ad limina apostolorum* mogli bi biti povoljna prilika za to vrednovanje;
d) osigurati da sve biskupije budu dio crkvene pokrajine i biskupske konferencije (usp. CD 40);
e) precizirati da odluke biskupske konferencije nameću crkvenu obvezu svakom biskupu koji je sudjelovao u donošenju odluke u odnosu na vlastitu biskupiju.

126. U sinodalnom procesu, sedam kontinentalnih crkvenih skupština održanih u početku 2023. godine, predstavljaju značajnu novinu i nasljeđe koje treba vrednovati. One su učinkovit način provođenja koncilskog učenja o vrijednosti »svakog velikog društveno-kulturnog teritorija« u potrazi za »dubljom prilagodbom na svem području kršćanskog života« (AG 22). Bit će potrebno bolje razjasniti njihov teološki i kanonski status, kao i status kontinentalnih vijeća biskupskih konferencija, kako bi se mogao iskoristiti njihov potencijal za daljnji razvoj sinodalne Crkve. Osobita je odgovornost predsjednika kontinentalnih vijeća biskupskih konferencija poticati i podržavati nastavak ovoga iskustva.

127. U crkvenim skupštinama (regionalnima, nacionalnima, kontinentalnima) članovi koji izražavaju i predstavljaju raznolikost Božjeg naroda (uključujući i biskupe), sudjeluju u razlučivanju koje će omogućiti biskupima da kolegijalno donose odluke koje im je vlastito donositi temeljem povjerene im službe. Ovo iskustvo pokazuje kako nam sinodalnost omogućuje da konkretno naglasimo uključivanje svih (svetog Božjeg naroda) i službu nekih (biskupskog kolegija) u proces donošenja odluka koje se odnose na poslanje Crkve. Predlažemo da se razlučivanje uključi na način prikladan različitosti konteksta, u prostore za slušanje i dijalog s drugim kršćanima, predstavnicima drugih religija, javnim institucijama, organizacijama civilnog društva i društvom u cjelini.

128. Zbog posebnih društveno-političkih prilika neke biskupske konferencije imaju poteškoća u sudjelovanju u kontinentalnim skupštinama ili nadnacionalnim crkvenim tijelima. Odgovornost Svete Stolice bit će pomoći ovim biskupskim konferencijama promicanjem dijaloga i međusobnog povjerenja s državama, kako bi, s ciljem razmjene darova, imali priliku stupiti u odnose s drugim biskupskim konferencijama.

129. Da bi se ostvarila »zdrava *decentralizacija*« (EG 16) i učinkovita inkulturacija vjere, potrebno je ne samo priznati ulogu biskupskih konferencija, već i ponovno otkriti ustanovu partikularnih sabora, kako provincijskih tako i plenarnih, čije je povremeno slavlje bila obveza tijekom većeg dijela povijesti Crkve i koji su predviđeni i trenutačnim Zakonikom kanonskoga prava (usp. CIC kan. 439-446). Treba ih povremeno sazivati. Postupak priznavanja zaključaka pojedinih sabora od Svete Stolice (*recognitio*) trebao bi se reformirati, kako bi se potaknulo njihovo pravodobno objavljivanje, uz navođenje točnih rokova ili, u slučajevima čisto pastoralnih ili disciplinarnih pitanja (koje se ne tiču izravno pitanja vjere, morala ili sakramentalne discipline), trebalo bi uvesti pravnu pretpostavku koja bi bila jednaka prešutnom pristanku.

Služba rimskog biskupa

130. Sinodalan proces također je pomogao da se u svjetlu sinodalnosti preispita na koje načine rimski bi-

skup obnaša svoju službu. Naime, sinodalnost naglašava zajedničku (*svi*), kolegijalnu (ne*ki*) i osobnu (*jedan*) dimenziju pojedinih Crkava i cijele Crkve. Iz te perspektive, papinska Petrova služba svojstvena je sinodalnoj dinamici, jednako kao i zajedničarski vid koji uključuje cijeli Božji narod i kolegijalnu dimenziju biskupske službe (usp. MTK, br. 64).

131. Stoga možemo razumjeti značenje koncilske izjave prema kojoj su »u crkvenom zajedništvu zakonito prisutne partikularne Crkve, koje raspolažu vlastitim predajama, dok ostaje netaknut primat Petrove stolice koja predsjeda sveukupnom skupu ljubavi, štiti zakone različitosti te ujedno bdije nad time da ono što je partikularno ne samo da ne šteti jedinstvu nego mu, štoviše, služi« (LG 13). Rimski biskup, načelo i temelj jedinstva Crkve (usp. LG 23), jamac je sinodalnosti: on je taj koji saziva Crkvu na sinodu, predsjeda njome i potvrđuje njezine rezultate. Kao Petrov nasljednik, on ima jedinstvenu ulogu u čuvanju pologa vjere i morala, osiguravajući da sinodalni procesi budu plodonosni za jedinstvo i svjedočenje. Zajedno s rimskim biskupom, biskupski zbor ima nezamjenjivu ulogu u vođenju cijele Crkve (usp. LG 22-23) i u promicanju sinodalnosti u svim mjesnim Crkvama.

132. Kao jamac jedinstva u različitosti, rimski biskup brine se za očuvanje identiteta Istočnih katoličkih Crkava i za poštivanje njihovih stoljetnih teoloških, kanonskih, liturgijskih, duhovnih i pastoralnih tradicija.

Ove Crkve opremljene su vlastitim savjetodavnim sinodalnim strukturama: sinodom biskupa patrijarhalne i velike nadbiskupske Crkve (usp. KKEC kan. 102. ss., 152), provincijskim vijećem (usp. KKEC kan. 137), vijećem hijerarha (usp. KKEC kan. 155, §1, 164 ss.) i, konačno, skupštinom hijerarhija raznih Crkava *sui iuris* (usp. KKEC kan. 322). Kao Crkve *sui iuris* u punom zajedništvu s rimskim biskupom, one zadržavaju svoj istočni identitet i svoju autonomiju. U sklopu sinodalnosti, prikladno je da se zajedno preispita povijest kako bismo zaliječili rane prošlosti i istražili načine kako živjeti zajedništvo, što uključuje i prilagodbu u odnosima između Istočnih katoličkih Crkava i Rimske kurije. Odnosi između Latinske Crkve i Istočnih katoličkih Crkava moraju biti obilježeni razmjenom darova, suradnjom i međusobnim obogaćivanjem.

133. Kako bi se ojačali ti odnosi, Sinodalna skupština predlaže osnivanje Vijeća patrijarha, vrhovnih nadbiskupa i metropolita Istočnih katoličkih Crkava pod predsjedanjem pape, koje bi bilo izraz sinodalnosti i sredstvo za promicanje zajedništva i dijeljenja liturgijske, teološke, kanonske i duhovne baštine. Egzodus mnogih vjernika Istočnih Crkava u krajeve latinskog obreda dovodi u opasnost njihov identitet. Kako bi se našlo rješenje za tu situaciju, bit će potrebno razviti sredstva i pravila usmjerena na jačanje suradnje između Latinske Crkve i Istočnih katoličkih Crkava. Sinodalna skupština preporučuje iskren dijalog i bratsku suradnju

između latinskih i istočnih biskupa, kako bi se osigurala bolja pastoralna pomoć istočnim vjernicima kojima nedostaju svećenici vlastitoga obreda i kako bi se zajamčilo, uz pravu autonomiju, sudjelovanje istočnih biskupa u biskupskim konferencijama. Na kraju, predlaže se Svetom Ocu sazivanje Posebne sinode za promicanje konsolidacije i ponovnoga procvata Istočnih katoličkih Crkava.

134. Sinodalno promišljanje o obnašanju Petrove službe mora se poduzeti iz perspektive »zdrave *decentralizacije*« (EG 16), na koju potiče papa Franjo i koju zahtijevaju mnoge biskupske konferencije. U formulaciji koju je dala apostolska konstitucija *Praedicate evangelium*, to podrazumijeva »prepuštanje pastirima sposobnosti da u vršenju *svoje zadaće učitelja* i pastira rješavaju pitanja koja dobro poznaju i koja se ne dotiču jedinstva nauka, discipline i zajedništva Crkve, uvijek djelujući s tom suodgovornošću koja je plod i izraz onog posebnog *mysterium communionis* koje je Crkva« (PE II,2). Da bi se nastavilo u tom smjeru, moglo bi se teološkim i kanonskim istraživanjem ustvrditi koja bi pitanja trebala biti pridržana papi (*reservatio papalis*), a koja bi se mogla uputiti biskupima u njihovim Crkvama ili skupinama Crkvi, u skladu s nedavnim motuproprijem *Competentias quasdam decernere* (15. veljače 2022.). Zapravo, navedeno dodjeljuje »određene nadležnosti, u vezi s odredbama kodeksa kojima je cilj jamčiti jedinstvo discipline cijele Crkve, izvršnoj vlasti Crkava i mjesnih

crkvenih ustanova« na temelju »crkvene dinamike zajedništva« (*Predgovor*). I sama izrada kanonskog zakonodavstva od onih koji imaju zadaću i autoritet u Crkvi treba imati sinodalan stil i sazrjeti kao plod crkvenoga razlučivanja.

135. Apostolska konstitucija *Praedicate evangelium* oblikovala je službu Rimske kurije u sinodalnom i misionarskom smislu, inzistirajući na tome da se ona »ne postavlja između Pape i biskupa, nego se stavlja u službu obojice prema načinima koji su svojstveni prirodi svake od njih« (PE I,8). Njegova će provedba morati promicati veću suradnju između dikasterija i poticati slušanje mjesnih Crkava. Prije objavljivanja važnih normativnih dokumenata, dikasteriji se potiču da započnu savjetovanja s biskupskim konferencijama i odgovarajućim tijelima Istočnih katoličkih Crkava. U skladu s navedenim razlozima transparentnosti i odgovornosti, eventualno bi se mogli predvidjeti oblici povremenoga vrednovanja rada Kurije. Ova bi se ocjena, iz sinodalne perspektive poslanja, mogla proširiti i na papinske predstavnike. Pohodi *Ad limina apostolorum* vrhunac su odnosa između pastira mjesnih Crkava s rimskim biskupom i njegovim najbližim suradnicima u Rimskoj kuriji. Mnogi biskupi žele da se preispita način na koji se oni provode, kako bi se pružila veća prilika za otvorenu razmjenu i međusobno slušanje. Za dobrobit Crkve važno je njegovati međusobno poznavanje i veze zajedništva među članovima Kardinalskog zbora, također uzimajući u obzir njihovu

različitost podrijetla i kulture. Sinodalnost mora potaknuti njihovu suradnju s Petrovom službom i njihovo kolegijalno razlučivanje u redovnim i izvanrednim konzistorijima.

136. Biskupska sinoda javlja se kao jedno od najočitijih mjesta gdje se treba prakticirati sinodalnost i kolegijalnost, koju apostolska konstitucija *Episcopalis communio* preobražava iz određenoga događaja u crkveni proces. Utemeljio ju je sveti Pavao VI. kao skupštinu biskupa sazvanu na sudjelovanje u brizi rimskog prvosvećenika za cijelu Crkvu. Danas, preobražena u postupan proces, ona potiče suštinski odnos između cijeloga Božjega naroda, biskupskog zbora i rimskog biskupa. Sav svet Božji narod, biskupi kojima su povjereni pojedini dijelovi Božjega naroda i rimski biskup, potpuno sudjeluju u sinodalnom procesu, svatko prema svojoj službi. To sudjelovanje očituje Sinodalna skupština okupljena oko pape, koja svojim sastavom pokazuje katolicitet Crkve. Konkretno, kako je objasnio papa Franjo, sastav ove XVI. redovite opće skupštine jest »više od slučajnoga podatka. Izražava način obnašanja biskupske službe koji je u skladu sa živom tradicijom Crkava i naukom Drugoga vatikanskog koncila« (*Govor na Prvoj generalnoj kongregaciji Drugog zasjedanja XVI. redovne opće skupštine Biskupske sinode*, 2. listopada 2024.). Biskupska sinoda, čuvajući svoju biskupsku narav, vidjela je i moći će vidjeti i ubuduće u sudjelovanju drugih članova Božjeg naroda »oblik koji je pozvan

poprimiti obnašanje biskupske vlasti u Crkvi svjesnoj biti konstitutivno relacijska i stoga sinodalna« (*Isto*) za poslanje. U produbljivanju identiteta Biskupske sinode bitno je da se u sinodalnom procesu i na skupštinama pojavljuje i konkretno ostvaruje uključivanje svih (sveti Božji narod), službe nekih (Biskupskog zbora), i pod predsjedanjem jednog (Petrova nasljednika).

137. Među najznačajnijim plodovima *Sinode 2021. – 2024.* jest intenzitet ekumenskoga žara. Potreba da se pronađe »oblik vršenja primata koji bi se otvorio novoj situaciji« (UUS 95) temeljni je izazov kako za sinodalnu Crkvu u poslanju tako i za jedinstvo kršćana. Sinoda pozdravlja nedavno izdanje *Rimski biskup. Primat i sinodalnost u ekumenskim dijalozima i u odgovorima na encikliku* »*Ut unum sint*« Dikasterija za promicanje jedinstva kršćana, koje nudi ideje za daljnje proučavanje. Dokument pokazuje da je promicanje kršćanskog jedinstva bitan vid službe rimskog biskupa i da je ekumenski hod potaknuo njegovo dublje razumijevanje. Konkretni prijedlozi koje sadrži u pogledu ponovnoga čitanja ili službenog komentara dogmatskih definicija Prvog vatikanskog koncila o primatu, jasnijeg razlikovanja između različitih papinih odgovornosti, promicanja sinodalnosti i traženja modela jedinstva utemeljenog na ekleziologiji zajedništva, daju obećavajuće izglede za ekumenski hod. Sinodalna skupština nada se da će taj dokument poslužiti kao temelj za daljnja razmišljanja s drugim kršćanima, »naravno zajedno«, o

obnašanju službe jedinstva rimskog biskupa kao »službe ljubavi priznate od jednih i drugih« (UUS 95).

138. Bogatstvo sudjelovanja bratskih delegata iz drugih Crkava i kršćanskih zajednica na Sinodalnoj skupštini poziva nas da više pozornosti posvetimo sinodalnim praksama naše ekumenske braće, kako na Istoku tako i na Zapadu. Ekumenski dijalog temeljan je za razvoj razumijevanja sinodalnosti i jedinstva Crkve. Potiče nas da razvijamo ekumenske sinodalne prakse, uključujući oblike savjetovanja i razlučivanja o pitanjima od zajedničkog i žurnog interesa, kao što je to slavlje ekumenske Sinode o evangelizaciji. Također nas poziva na međusobnu odgovornost o tome što jesmo, što radimo i što podučavamo. U korijenu te mogućnosti jest uvjerenje da smo ujedinjeni u jednom krštenju, iz kojeg proizlazi identitet Božjeg naroda i dinamizam zajedništva, sudjelovanja i poslanja.

139. Jubilarna godina 2025. obilježava i obljetnicu Prvoga ekumenskoga sabora na kojemu je na sinodalan način formuliran simbol vjere koji ujedinjuje sve kršćane. Priprava i zajedničko obilježavanje 1700. obljetnice Nicejskog sabora treba biti prilika za zajedničko produbljivanje i ispovijedanje kristološke vjere, te za provedbu oblika sinodalnosti među kršćanima svih tradicija. Tu će se potom naći i prilika za pokretanje hrabrih inicijativa za zajednički datum Uskrsa, kako bismo mogli slaviti uskrsnuće Gospodinovo na isti dan, kao što će se providonosno dogoditi 2025. godine. To će dati veću misijsku snagu navještaju Onoga koji je život i spasenje svega svijeta.

V. POGLAVLJE

»I JA VAS ŠALJEM«
Oblikovati narod učenika misionara

Isus im stoga ponovno reče: »Mir vama! Kao što mene posla Otac i ja šaljem vas.« To rekavši, dahne u njih i kaže im: »Primite Duha Svetoga.«
(Iv 20,21-22)

140. Na Pashalnoj večeri Krist daje svojim učenicima spasonosan dar svoga mira i učinio ih je sudionicima svoga poslanja. Njegov mir predstavlja puninu bića, sklad s Bogom, s braćom i sestrama i sa svim stvorenjem. Njegovo poslanje je naviještati kraljevstvo Božje, milosrđe i Očevu ljubav svakoj osobi, bez iznimke. Nježna gesta koja prati riječi Uskrsloga podsjeća na ono što je Bog učinio na početku. Sada, u dvorani posljednje večere, nadahnućem Duha počinje novo stvaranje: rađa se narod učenika misionara.

141. Da bi sveti Božji narod mogao svjedočiti svu radost evanđelja, koja raste u praksi sinodalnosti, potrebna mu je odgovarajuća formacija: prije svega u slobodi sinova i kćeri Božjih u nasljedovanju Isusa Krista,

razmatranoj u molitvi i prepoznatoj u siromasima. Naime, sinodalnost podrazumijeva duboku svijest za poziv i poslanje, izvor obnovljenog načina življenja crkvenih odnosa i nove dinamike sudjelovanja i crkvenoga razlučivanja, te kulture vrednovanja. Oni se ne mogu uspostaviti bez usredotočenih ciljanih procesa formacije. Odgoj u sinodalnom stilu Crkve promicat će svijest da su darovi primljeni u krštenju talenti koje treba učiniti plodonosnima za dobro svih: ne mogu se sakriti ili ostati neiskorišteni.

142. Formacija učenika misionara počinje kršćanskom inicijacijom i u njoj je ukorijenjena. U povijesti svake osobe dolazi do susreta s mnogim ljudima i skupinama ili malim zajednicama koji su pridonijeli da nas uvedu u odnos s Gospodinom i u zajedništvo Crkve: roditelji i članovi obitelji, kumovi i kume, katehete i odgojitelji, animatori liturgije i djelatnici na području milosrđa, đakoni, prezbiteri i biskupi. Katkad, nakon što je proces inicijacije završen, veza sa zajednicom slabi i formacija se zanemaruje. Međutim, postati Gospodinovim učenikom misionarom nije cilj koji se postiže jednom zauvijek. Podrazumijeva neprestano obraćenje, rast u ljubavi »do mjere uzrasta punine Kristove« (Ef 4,13) i otvorenost darovima Duha za živo i radosno svjedočanstvo vjere. Stoga je važno ponovno otkriti kako nedjeljno slavlje euharistije oblikuje kršćane: »Punina naše formacije je suobličenje Kristu [...]: nije riječ o apstraktnom, mentalnom procesu, nego o tome kako

postati On« (DD 41). Za mnoge vjernike nedjeljna je euharistija jedini kontakt s Crkvom: za sinodalnost je odlučujuća briga za njezino slavlje na najbolji način, s posebnom pozornošću na homiliju i »djelatno sudjelovanje« (SC 14). U misi se to događa kao milost dana odozgo, a ne kao rezultat naših nastojanja: pod predsjedanjem jednoga i zahvaljujući službi nekih, svi mogu sudjelovati za dvostrukim stolom Riječi i Kruha. Dar zajedništva, poslanja i sudjelovanja – tri kamena temeljca sinodalnosti – ostvaruju se i obnavljaju u svakoj euharistiji.

143. Jedan od zahtjeva koji se najsnažnije i sa svih strana pojavio tijekom sinodalnoga procesa jest i onaj da formacija bude cjelovita, trajna i zajednička. Njezina svrha nije samo stjecanje teorijskog znanja, već promicanje sposobnosti otvaranja i susreta, dijeljenja i suradnje, promišljanja i razlučivanja zajedničkog te teološkog iščitavanja konkretnih iskustava. Stoga formacija mora u obzir uzeti sve dimenzije osobe (intelektualnu, emocionalnu, odnosnu i duhovnu) i mora uključivati konkretna iskustva uz odgovarajuću pratnju. Jednako je bilo izraženo inzistiranje na potrebi formacije u kojoj zajedno sudjeluju muškarci i žene, laici, posvećene osobe, zaređeni službenici i kandidati za zaređene službenike, omogućujući tako rast u međusobnom poznavanju i poštovanju, te u sposobnosti suradnje. To zahtijeva prisutnost prikladnih i kompetentnih formatora, sposobnih svojim životom pokazati ono što prenose svojim

riječima: samo tako će formacija biti istinski plodonosna i preobražavajuća. Nadalje, ne smijemo zanemariti doprinos koji pedagoške discipline mogu dati u pružanju dobro usmjerene formacije, usmjerenih na procese učenja odraslih, te praćenje pojedinaca i zajednica. Stoga moramo ulagati u formaciju onih koji će formirati.

144. Crkva već ima mnoga mjesta i sredstva za formaciju učenika misionara: obitelji, male zajednice, župe, crkvene zajednice, sjemeništa, redovničke zajednice, akademske ustanove, ali i mjesta služenja i rada s marginaliziranima, misionarskim i volonterskim iskustvima. U svim tim područjima zajednica izražava svoju sposobnost odgoja za učeništvo i praćenja svjedočenjem, a taj susret često okuplja ljude različitih naraštaja. Pučka je pobožnost također dragocjeno blago Crkve, koja poučava cijeli Božji narod na njegovu putu. U Crkvi nitko nije samo primatelj formacije: svatko je aktivan subjekt i ima što dati drugima.

145. Među formativnim praksama koje mogu imati koristi od novog poticaja sinodalnosti, posebnu pozornost treba posvetiti katehezi koja, osim što je dio puta inicijacije, neprestano izvlači ljude prema van u poslanju. Zajednice učenika misionara znat će je prakticirati u znaku milosrđa i približiti ju iskustvu svake osobe, dovodeći je na egzistencijalne periferije, ne gubeći pozivanje na *Katekizam Katoličke Crkve*. Tako će moći postati *laboratorij dijaloga* s muškarcima i ženama našega vremena (usp. Papinsko vijeće za promicanje no-

ve evangelizacije, *Direktorij za katehezu*, 54) i osvijetliti njihovu potragu za smislom. U mnogim Crkvama katehete predstavljaju temeljni izvor za pratnju i formaciju; u drugima njihova služba mora biti više vrednovana i podržana od zajednice, udaljavajući se od logike delegiranja, koja je u suprotnosti sa sinodalnošću. S obzirom na razmjere migracijskih pojava, važno je da kateheza promiče međusobno poznavanje Crkava podrijetla i odredišta.

146. Osim u specifičnim pastoralnim sredinama i izvorima, kršćanska je zajednica prisutna u brojnim drugim obrazovnim ustanovama kao što su škole, strukovne škole, sveučilišta, kao i mjesta gdje se ljudi formiraju za društveni i politički angažman, u svijetu sporta, glazbe i umjetnosti. Unatoč raznolikosti kulturnih kontekstâ, koji određuju vrlo različite prakse i tradicije, odgojno-obrazovne ustanove nadahnute katoličkom vjerom često su u kontaktu s ljudima koji ne borave često u drugim crkvenim sredinama. Nadahnuti praksama sinodalnosti, one mogu postati plodni konteksti za prijateljske i participativne odnose. Mogu biti ozračja svjedočanstva života; u njima će doći do izražaja vještine i organizacijske sposobnosti prije svega laika, a doprinos obitelji ima prioritet. Na osobit način škole i sveučilišta nadahnuti katoličkom vjerom igraju važnu ulogu u dijalogu između vjere i kulture, te u moralnom odgoju o vrijednostima, nudeći obrazovanje usmjereno prema Kristu, slici života u punini. Tako postaju sposobni

promicati alternativu dominantnim modelima koji su često vođeni individualizmom i natjecanjem, čime također igraju proročku ulogu. U nekim kontekstima oni su jedina sredina u kojoj djeca i mladi dolaze u dodir s Crkvom. Kada su nadahnuti međukulturalnim i međureligijskim dijalogom, njihovo obrazovno djelovanje cijene i ljudi drugih religijskih tradicija kao oblik ljudskog razvoja.

147. Zajednička sinodalna formacija za sve kršteni-ke predstavlja obzor unutar kojega se može razumjeti i prakticirati posebna formacija potrebna za pojedine službe i zvanja. Da bi se to dogodilo, mora se provoditi kao razmjena darova između različitih zvanja (zajedništvo), s ciljem služenja koje treba ostvariti (poslanje), te u stilu uključenosti i odgoja u različitoj suodgovornosti (sudjelovanje). Ovaj zahtjev, koji je snažno proizašao iz sinodalnog procesa, često zahtijeva zahtjevnu promjenu mentaliteta i obnovljen pristup formacijskim kontekstima i procesima. To prije svega podrazumijeva unutarnju spremnost da se obogatimo susretom s braćom i sestrama u vjeri, nadvladavajući predrasude i pristrane stavove. Ekumenska dimenzija formacije može samo pogodovati ovoj promjeni mentaliteta.

148. Tijekom sinodalnoga procesa snažno je izražen i zahtjev da se putovi razlučivanja i formacije kandidata za zaređenu službu provode na sinodalan način. To znači da treba postojati značajna prisutnost žena, uronjenost u svakodnevan život zajednice i formaciju koja

će omogućiti suradnju sa svima u Crkvi i koja će prakticirati crkveno razlučivanje. To podrazumijeva hrabro ulaganje energije u pripremu odgojitelja. Skupština traži reviziju *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* koja će uključiti zahtjeve razvijene na Sinodi. Njih bi trebalo pretočiti u precizne smjernice za formaciju u sinodalnosti. Odgojni modeli trebaju u kandidatima pobuditi strast za poslanjem za sve narode (*ad gentes*). Isto tako potrebna je i formacija biskupa, kako bi mogli što bolje ispunjavati svoje poslanje okupljanja u jedinstvu darova Duha i sinodalnoga obnašanja vlasti. Sinodalan stil formacije podrazumijeva da je ekumenska dimenzija prisutna u svim vidovima odgoja koji vodi zaređenim službama.

149. U formaciji Božjeg naroda za sinodalnost potrebno je uzeti u obzir i neka posebna područja na koja sinodalan proces ustrajno skreće pozornost. Prvo područje odnosi se na utjecaj digitalnog okruženja na procese učenja, sposobnost koncentracije, percepciju sebe i svijeta, te izgradnju međuljudskih odnosa. Digitalna kultura predstavlja ključnu dimenziju svjedočenja Crkve u suvremenoj kulturi, kao i novo misionarsko polje. Zbog toga je potrebno voditi računa da kršćanska poruka bude prisutna na internetu na pouzdane načine, koji ne iskrivljuju njezin sadržaj na ideološki način. Dok digitalni mediji imaju velik potencijal za poboljšanje naših života, oni također mogu uzrokovati štetu i povrijediti putem maltretiranja, dezinformacija, sek-

sualnog iskorištavanja i ovisnosti. Važno je da crkvene obrazovne ustanove pomažu djeci i odraslima da razviju potrebne vještine za sigurno kretanje internetom.

150. Još jedno područje od velike važnosti jest promicanje kulture zaštite u svim crkvenim sredinama, kako bi se zajednice učinile sve sigurnijim mjestima za maloljetnike i ranjive osobe. Već se počelo raditi na opremanju crkvenih struktura propisima i pravnim postupcima koji omogućuju prevenciju zlostavljanja i pravodobno reagiranje na nedolično ponašanje. Moramo nastaviti s tom obvezom, nudeći specifičnu formaciju prilagođenu onima koji rade u kontaktu s maloljetnicima i ranjivim odraslim osobama, kako bi djelovali kompetentno i kako bi bili sposobni shvatiti često tihe signale onih koji proživljavaju tragediju i trebaju pomoć. Prihvaćanje i potpora žrtvama delikatan je i neizostavan zadatak koji zahtijeva veliku humanost i mora se obavljati uz pomoć kvalificiranih osoba. Svi moramo dopustiti da nas njihova patnja potrese i moramo prakticirati onu blizinu koja ih konkretnim izborima podiže, pomaže i priprema za posve drukčiju budućnost za sve.

Procesi zaštite moraju se stalno pratiti i vrednovati. Žrtve i preživjele treba prihvatiti i podržati s velikom osjetljivošću.

151. Teme socijalnog nauka Crkve, zauzimanje za mir i pravednost, briga za zajednički dom, i teme međukulturnog i međureligijskog dijaloga moraju biti također raširenije među Božjim narodom kako bi djelova-

nje učenika misionara utjecalo na izgradnju pravednijeg i bratskijeg svijeta. Zalaganje za obranu života i prava osobe, za pravedan poredak društva, za dostojanstvo rada, za pošteno i poticajno gospodarstvo, za cjelovitu ekologiju, dio su evangelizacijskoga poslanja koje je Crkva pozvana živjeti i utjeloviti u povijesti.

ZAKLJUČAK

Gozba za sve narode

Kad iziđu na kraj, ugledaju pripravljenu žeravicu i na njoj pristavljenu ribu i kruh. […] Kaže im Isus: »Hajde, doručkujte!« I nitko se od učenika ne usudi upitati ga: »Tko si ti?« Znali su da je Gospodin. Isus pristupi, uzme kruh i dade im, a tako i ribu.
(Iv 21,9.12.13)

152. Čudesan ulov završava gozbom. Uskrsli je tražio od učenika da poslušaju njegovu riječ, bace mreže i izvuku ih na obalu. Međutim, on je taj koji priprema stol i poziva nas da blagujemo. Kruhova i riba ima za sve, kao kad ih je umnožio za gladno mnoštvo. Iznad svega tu je začuđenost i očaranost njegovom prisutnošću koja je tako jasna i svijetla da ne zahtijeva pojašnjenja. Blagujući sa svojima, nakon što su ga napustili i zanijekali, Uskrsli ponovno otvara prostor zajedništva i zauvijek utiskuje u učenike znak milosrđa koje se otva-

ra prema budućnosti. Zbog toga će se svjedoci Uskrsa ovako opisati: »nama koji smo s njime zajedno jeli i pili pošto uskrsnu od mrtvih« (Dj 10,41).

153. Zajedno blagujući sa svojim učenicima, Uskrsli ispunjava sliku proroka Izaije čije su riječi nadahnjivale rad Sinodalne skupštine: preobilan i ukusan stol koji je Gospodin pripremio na vrhu gore, simbol druženja i zajedništva, namijenjen svim narodima (usp. Iz 25,6-8). Stol koji Gospodin priprema za svoje učenike nakon Uskrsa, znak je da je eshatološka gozba već započela. Čak i ako će svoju puninu imati samo na nebu, stol milosti i milosrđa već je postavljen za sve i Crkva ima poslanje donijeti ovu sjajnu objavu svijetu koji se mijenja. Dok se hrani u euharistiji Tijelom i Krvlju Gospodnjom, zna da ne može zaboraviti siromašne, posljednje, isključene, one koji ne poznaju ljubav i lišeni su nade, niti one koji ne vjeruju u Boga ili se ne prepoznaju ni u jednoj etabliranoj religiji. Crkva ih donosi Gospodinu u molitvi, a zatim im izlazi ususret, s kreativnošću i odvažnošću koju potiče Duh. Tako sinodalnost Crkve postaje socijalo proročanstvo, nadahnjuje nove putove i za politiku i gospodarstvo, surađuje sa svima koji vjeruju u bratstvo i mir u razmjeni darova sa svijetom.

154. Živeći sinodalan proces, došli smo do nove spoznaje da se spasenje koje trebamo primiti i navijestiti temelji na odnosima. Živimo ga i svjedočimo zajedno. Povijest nam se otkriva tragično obilježena ratom, suparništvom za vlast, tisućama nepravdi i ugnjetavanji-

ma. Međutim, znamo da je Duh u srce svakoga čovjeka utisnuo želju za autentičnim odnosima i istinskim vezama. Sámo stvaranje govori o jedinstvu i podijeljenosti, o raznolikosti i ispripletenosti različitih oblika života. Sve dolazi iz sklada i njemu teži, čak i kad se trpi razorna rana zla. Konačan smisao sinodalnosti jest svjedočanstvo koje je Crkva pozvana dati o Bogu, Ocu, Sinu i Duhu Svetomu, sklad ljubavi koja izlazi iz sebe da bi se darovala svijetu. Hodajući na sinodalan način, u prožimanju naših poziva, karizmi i službi, i izlazeći svima u susret donoseći radost evanđelja, možemo živjeti zajedništvo koje spašava: s Bogom, s cijelim čovječanstvom i sa svim stvorenim. Tako ćemo, zahvaljujući dijeljenju, već sada iskusiti gozbu života koju Bog pruža svim narodima.

155. Zaključke ove Sinode povjeravamo Djevici Mariji, koja nosi sjajan naziv *Hodigitrija*, ona koja pokazuje put i vodi njime. Neka nas ona, Majka Crkve, koja je u dvorani posljednje večere pomogla novonastaloj zajednici učenika da se otvori novosti Pedesetnice, nauči biti narod učenika misionara koji hodaju zajedno, da bismo bili sinodalna Crkva.

SADRŽAJ

KRATICE 5
UVOD 7

I. POGLAVLJE 17
SRCE SINODALNOSTI
Pozvani Duhom Svetim na obraćenje 17
Crkva kao Božji narod, sakrament jedinstva 18
Sakramentalni korijeni Božjeg naroda 21
Značenje i dimenzije sinodalnosti 26
Jedinstvo kao sklad 30
Sinodalna duhovnost 35
Sinodalnost kao proročanstvo u današnjem svijetu 37

II. POGLAVLJE 39
ZAJEDNO NA LAĐI
Preobrazba odnosa 39
Novi odnosi 40
U pluralnim kontekstima 42
Karizme, zvanja i službe za poslanje 45
Zaređen službenik u službi sklada 52
Služba biskupa: objediniti darove Duha u jedinstvu 53

S biskupom: prezbiteri i đakoni 55
Suradnja zaređenih službenika unutar sinodalne Crkve 57
Zajedno za poslanje 58

III. POGLAVLJE 62
»BACITE MREŽU«
Preobrazba procesa 62
Crkveno razlučivanje za poslanje 63
Struktura procesa odlučivanja 67
Transparentnost, odgovornost, vrednovanje 72
Sinodalnost i tijela sudjelovanja 77

IV. POGLAVLJE 81
OBILAN ULOV
Obraćenje odnosa 81
Čvrsto ukorijenjeni, ali i hodočasnici 82
Razmjena darova 88
Veze jedinstva: biskupske konferencije i crkvene skupštine 91
Služba rimskog biskupa 94

V. POGLAVLJE 102
»I JA VAS ŠALJEM«
Oblikovati narod učenika misionara 102

ZAKLJUČAK 111
Gozba za sve narode 111